

**VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS
SOSIAALIALALLA TYÖSKENTELEVIEN
NAISTEN KOKEMANA**

Taru Huhtala

Opinnäytetyö
Helmikuu 2015
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

HUHTALA, TARU:

Vapaaehtoinen lapsettomuus sosiaalialalla työskentelevien naisten kokemana

Opinnäytetyö 60 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Helmikuu 2015

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia sosiaalialalla työskentelevillä vapaaehtoisesti lapsettomilla naisilla on päätöksensä hyväksyttävyydestä. Tarkoituksena oli lisäksi kartoittaa ajatuksia Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:stä ja löytää mahdollisia kehitysehdotuksia yhdistyksen toiminnalle.

Opinnäytetyön teoriaosuus muodostuu vapaaehtoisesta lapsettomuudesta sekä yksilön toimintaa yhteisössä säätelevistä tekijöistä. Teoriaosuudessa taustoitettiin vapaaehtoista lapsettomuutta ilmiönä, siihen johtavia syitä sekä Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toimintaa. Yksilön toimintaan vaikuttavina tekijöinä tarkasteltiin asenteita, arvoja, normeja ja rooleja sekä sosiaalisesti rakentunutta käsitystä hyväksyttävästä naiseudesta. Lisäksi huomioitiin sosiaalialan historia yhteiskunnallisessa äitiydessä. Aihetta lähestyttiin myös aikaisempien tutkimusten pohjalta.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa huomioitiin fenomenologinen lähestymistapa. Aineisto tutkimukseen kerättiin puolistrukturoiduin yksilöhaastatteluin. Haastatteluihin osallistui neljä naista, jotka kaikki identifioivat itsensä vapaaehtoisesti lapsettomiksi. Litteroidun haastatteluaineiston sisällönanalyyssissä käytettiin aineistolähtöistä analyysia.

Vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin erityisesti työelämässä vahvuutena ja voimavarana, ja suhtautumisen koettiin olleen pääasiassa hyvää. Lähipiiri suhtautui vapaaehtoiseen lapsettomuuteen usein itsestään selvänä asiana eikä päätöstä kyseenalaistettu. Ystävien perheellistymisen myötä vapaaehtoisesti lapsettomat saattavat kuitenkin kokea jäävänsä ulkopuolisiksi ja huoli ystävien menettämisestä korostui. Naiset kokivat, että tuntemattomampien seurassa omissa kannanotoissaan tulee olla varovainen. Negatiivisten stereotyyppien vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan koettiin vähentyneen, mutta epävarmuus siitä miten heihin tullaan suhtautumaan vanhempana, nousi esille. Median koettiin välittävän edelleen kuvaa perhe-elämästä sosiaalisena normina, mutta myös vapaaehtoisen lapsettomuuden saaneen lisää näkyvyyttä. Vallitsevan arvomaailman koettiin kuitenkin olevan vahvasti äitiyden merkitystä korostava eikä vapaaehtoisen lapsettomuuden koettu olevan tasa-arvoinen valinta. Äitiyden nähtiin edelleen olevan sosiaalinen normi.

Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n merkitys koettiin suureksi erityisesti sosiaalisen tuen tarjoajana ja yhteisönä, jossa sanojaan ei tarvitse varoa. Yhdistyksen toiminnalle koettiinkin olevan tarvetta. Kehitysehdotuksina toivottiin yhdistyksen lisäävän näkyvyyttään ja paikallisia kokoontumisia sekä jäsenten tulevan esille enemmän omilla kasvoillaan.

Asiasanat: vapaaehtoinen lapsettomuus, kokemus, suhtautuminen, sosiaaliset normit

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

HUHTALA, TARU:

Voluntary Childlessness Experienced by Women Working in Social Services

Bachelor's thesis 60 pages, appendices 4 pages

February 2015

The objective of this study was to gather information about how acceptable voluntary childlessness appeared in the experiences of childfree women working in social services. The aim was also to survey the significance of Vapaaehtoisesti lapsettomat ry and discover developmental needs the organization possibly has.

The method was qualitative research with phenomenological approach. The data were collected by semi-structured interviews of four childfree women working in social services. The data were content analyzed.

Voluntary childlessness was experienced to be strength and a positive thing in working life. Family and friends regarded voluntary childlessness often as a truism and did not question it. Growing apart from friends with children was a concern the interviewees brought up. They felt that the comments they made about voluntary childlessness should be considered carefully. The experience of the interviewees was that the negative stereotypes towards childfree have decreased. The majority of participants believed that the dominant values emphasized the significance of motherhood and voluntary childlessness was not considered as an equal choice. These results suggest that motherhood is still seen as a social norm. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry was considered to be a significant provider of social support. The possible developmental needs suggested were increasing the knowledge of the organization and its members and having more local meetings.

. Key words: voluntary childlessness, experience, attitude, social norms

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS	6
3	VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS	9
	3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus ilmiönä	9
	3.2 Syyt vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla.....	11
	3.3 Vapaaehtoisesti lapsettomat ry	13
4	OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	15
	4.1 Yksilön toimintaan vaikuttavia tekijöitä.....	15
	4.1.1 Asenteet ja arvot.....	15
	4.1.2 Normit ja roolit.....	17
	4.2 Äitiys osana hyväksyttäväksi katsottua naiseutta	19
	4.2.1 Sosiaalialan historia yhteiskunnallisessa äitiydessä.....	21
5	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA.....	22
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	27
	6.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	27
	6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston kerääminen.....	27
	6.3 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi.....	31
7	TUTKIMUSTULOKSET	34
	7.1 Työelämässä vapaaehtoinen lapsettomuus vahvuutena	34
	7.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja sosiaaliset suhteet.....	37
	7.2.1 Lähipiirille itsestäänselvyys	38
	7.2.2 Haaste ystävyysuhteille	39
	7.2.3 Omissa kannanotoissa käytettävä harkintaa.....	40
	7.3 Yleisesti välittyvä kuva ilmiöstä.....	42
	7.3.1 Käsitteitä vapaaehtoisesti lapsettomista	42
	7.3.2 Mediassa mahdollisuus valita	43
	7.3.3 Äitiys arvotettuna normina.....	44
	7.4 Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n merkitys ja annettuja kehitysehdotuksia	46
8	YHTEENVETO JA POHDINTA	48
	8.1 Yhteenveto tutkimustuloksista.....	48
	8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	50
	LÄHTEET.....	55
	LIITTEET	57
	Liite 1. Haastattelukutsu	57
	Liite 2. Haastattelurunko	58
	Liite 3. Sopimus haastatteluun osallistumisesta	60

1 JOHDANTO

Vapaaehtoisesti lapseton on tehnyt tietoisien ja pysyvän valinnan, ettei halua omia lapsia, vaikka siihen olisi ainakin teoriassa mahdollisuus. Lapsettomuuden taustalla ei siis ole lääketieteellinen tai biologinen syy olla hankkimatta lapsia vaan päätös on tehty täysin omasta vapaasta tahdosta. Päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on tehty tarkan harkinnan tuloksena, ja siihen johtavia syitä voi olla useita. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry on puolestaan vuonna 2012 perustettu yhdistys, jonka tavoitteena on muun muassa edistää vapaaehtoisesti lapsettomien asemaa sekä tarjota vertaistukea.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on käsitteenä melko vieras ja ilmiötä on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän. Kansainvälisissä aiheita koskevissa tutkimuksista nousee esille syrjinnän kokemuksia ja käsitys siitä, ettei vapaaehtoista lapsettomuutta pidetä tasa-arvoisena valintana vanhemmuudelle. Erityisesti äitiyden katsotaan kuuluvan osaksi normaalia elämäntapaa, ja sukupuolirooleissa naiseuteen liitetään vahva tarve hoivamisesta. Tutkimuksellani haluan tuoda vapaaehtoisesti lapsettomien naisten ääntä kuuluviin ja lisätä keskustelua aiheesta. Rajaan tutkimukseni koskemaan oman mielenkiintoni mukaan sosiaalialalla työskenteleviä vapaaehtoisesti lapsettomia naisia. Tarkoitukseni on selvittää, kuinka hyväksyttävänä vapaaehtoinen lapsettomuus haastattelemieni naisten kokemuksissa näyttäytyy. Lisäksi kartoitan tutkimuksella haastateltavieni ajatuksia Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toiminnan tärkeydestä.

Vapaaehtoisen lapsettomuuden uskotaan tulevina vuosina lisääntyvän niin Suomessa kuin muissakin teollisuusmaissa. Mielestäni onkin tärkeää selvittää, millaisia käsityksiä Suomessa on vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja koetaanko äitiys edelleen yhteiskunnassa vallitsevaksi normiksi. Tutkimuksen avulla asiaa vielä harkitsevat saavat konkreettista tietoa niistä kokemuksista, joita haastattelemillani on elämästään vapaaehtoisesti lapsettomina. Tutkimus tuottaa myös yleistä tietoa siitä, miten lapsettomiin työntekijöihin suhtaudutaan sosiaalialalla ja miten haastateltavat asian itse kokevat.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TARKOITUS

Kiinnostukseni aihetta kohtaan ja ajatus opinnäytetyöhön lähti kuultuani Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n olemassaolosta. Vapaaehtoinen lapsettomuus käsitteenä oli minulle entuudestaan täysin vieras ja myös muiden ihmisten reaktiot sanaparin mainitessani kertoivat samasta tietämättömyydestä aiheen suhteen. Aihe liittyy vahvasti naisten yhteiskunnallisen aseman muutokseen ja on näin lähellä omia mielenkiinnonkohteitani. Aiheeseen tarkemmin perehtyessäni en voinut välttyä törmäämästä lukuisiin negatiivis-sävytteisiin Internet-kirjoituksiin aiheen tiimoilta. Sekä vapaaehtoisesti lapsettomat että ”lapselliset” tuntuivat olevan keskusteluissa hyökkäyskannalla. Luettuani aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia käsitykseni ristiriidasta vapaaehtoisesta lapsettomuuden ja yhteiskunnan normien välillä vahvistuivat: tutkimusten mukaan vapaaehtoisesti lapsettomat kohtaavat valintansa vuoksi väheksyntää, ennakkoluuloja ja syrjintää. Osassa ulkomaisia tutkimuksia puhutaan jopa vapaaehtoisesta lapsettomuuden stigmasta. (Sass 2004, 9–13, 23–28; Morison 2013; Kuivalainen 2014, 33.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää tiedostaa omat ennakkokäsitykseni tutkittavaa aihetta kohtaan ja se, millaisista lähtökohdista ryhdyn tutkimusta tekemään. Oman kokemukseni mukaan pidetään edelleen jokseenkin itsestäänselvyytenä, että nainen haluaa lapsia. Kyselyt perheenisäyksestä kiihtyvät naimisiinmenon myötä tai viimeistään silloin, kun on saanut opintonsa valmiiksi ja elämäntilanne alkaa vakiintua. Harvemmin kuulee ihmisten julkisesti puhuvan haluttomuudestaan hankkia lapsia – varsinkaan jos vertaa siihen kuinka paljon kahvipöydissä keskustelua käydään lapsista. Jos lapsien hankinta nähdään itsestäänselvyytenä eikä valintana, saattavat ihmiset painostuksesta tai tavan vuoksi hankkia lapsia asiaa kyseenalaistamatta. Myöskään julkisuudessa käytävä keskustelu vapaaehtoisesti lapsettomien kohtaamista ennakkoluuloista ja epätasa-arvoisesta kohtelusta eivät kannusta ihmisiä ilmaisemaan todellisia mielipiteitään asiasta.

Suomessa vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin ulkomailla ja tutkimus on keskittynyt pääasiassa vapaaehtoisesta lapsettomuuden syihin (Kuivalainen 2014, 28). Se, millaista suhtautumista vapaaehtoisesti lapsettomat ovat kohdanneet ja millaista elämä Suomessa on vapaaehtoisesti lapsettomana, on jäänyt tutkimuskohteena vähemmälle. Minua kiinnostaakin tutkia, onko Suomen suhteellisen individualistisessa yhteiskunnassa samoja käsityksiä vapaaehtoisesti lapsettomista mitä

ulkomaisissa tutkimuksissa on noussut esille, ja pidetäänkö lapsien saamista edelleen sosiaalisena normina, jota vapaaehtoinen lapsettomuus rikkoo.

Tutkimuksellani haluan kartoittaa haastateltavieni kokemuksia heidän elämästään vapaaehtoisesti lapsettomina naisina. Tarkoitukseni on selvittää, miten he kokevat, että vapaaehtoiseen lapsettomuuteen Suomessa suhtaudutaan ja miten hyväksyttävänä päätös heidän elämässään näyttäytyy suhteessa äitiyteen. Kohderyhmäkseni valitsin nimenomaan vapaaehtoisesti lapsettomat naiset, koska naiseus määritellään todennäköisemmin äitiyden kautta kuin miehisuus isyyden. Erityismielenkiinnonkohteenani on sosiaalialalla työskentelyn ja vapaaehtoisen lapsettomuuden yhdistelmä. Haluan selvittää, miten sosiaalialalla suhtaudutaan naisiin, jotka eivät halua omia lapsia. Lastensuojelussa työskennellessäni olen tavannut useampia naisia, jotka ovat omasta valinnastaan lapsettomia. Tämä voidaan nähdä mielestäni osaltaan ristiriitaisena ammatinvalinnan kanssa, sillä vapaaehtoisesti lapsettomat saatetaan leimata helposti lastenvihaajiksi. Olen itsekin törmännyt käsityksiin siitä, että sosiaalialalla työskentelevillä oletetaan olevan korostunut tarve hoivata. Lisäksi kartoitan tutkimuksella haastateltavien ajatuksia Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toiminnasta ja yhdistyksen paikasta osana palvelujärjestelmää.

Tavoitteena on tuoda aiheelle näkyvyyttä tasa-arvoisena vaihtoehtona lapsikeskeiselle perhe-elämälle ja lisätä keskustelua niistä odotuksista, joita naisen elämänsäkuun edelleen liitetään. Haastateltavilla on opinnäytetyöni kautta mahdollisuus tulla kuulluksi ja välittää tietoa kokemuksistaan. Näin opinnäytetyön välityksellä asiaa vielä harkitsevat saavat konkreettista tietoa elämästä vapaaehtoisesti lapsettomana. Opinnäytetyöni auttaa kartoittamaan myös niitä asenteita, joita alalla on kenties lapsettomia työntekijöitä kohtaan yleisesti. Lisäksi tavoitteenani on kartoittaa Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n, osaltaan hieman kiistellynkin yhdistyksen, olemassaolon tärkeyttä ja löytää mahdollisia kehitysehdotuksia yhdistyksen toimintaan.

Koen tärkeäksi, että vapaaehtoisesti lapsettomien oma ääni kokemuksistaan tuodaan esille ja lisätään ymmärrystä ilmiötä kohtaan. Tällöin kokemukset siitä, millaista on olla Suomessa vapaaehtoisesti lapseton, eivät perustuisi vain Internetin keskustelupalstojen kärjistyneisiin kommentteihin. Yksi sosionomin (AMK) tehtävistä onkin sosiaalialan kompetenssien mukaan edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. Tiedostan kuitenkin, että kyseessä on varsin pieni tutkimus, jonka puitteissa voi vaikuttaa vain näennäisesti yhteiskunnallisella tasolla. Uskon kuitenkin

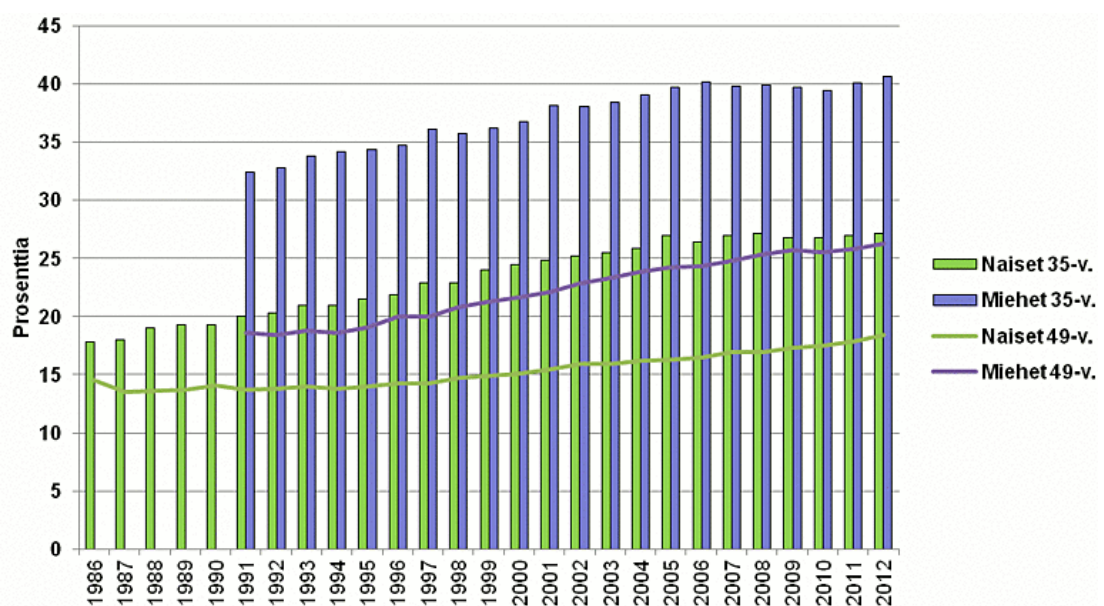
kin, että jo pelkästään heikosti tunnetun ilmiön valitseminen opinnäytetyön aiheeksi lisää asian näkyvyyttä ja vähentää käsitteen outoutta. Opinnäytetyöni aiheen kyselijät, ystävät, työkaverit ja sukulaiset, sekä opinnäytetyön esityksen kuuntelijat ja lopulta varsinaisen valmiin tuotoksen lukijat, voivat kukin tehdä osansa vapaaehtoisen lapsettomuuden normalisoimiseksi jakamalla tietoa aiheesta.

3 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS

Vapaaehtoisesti lapseton on tehnyt tietoisin ja pysyvän valinnan, ettei halua omia lapsia, vaikka siihen olisi ainakin teoriassa mahdollisuus. Lapsettomuuden taustalla ei siis ole lääketieteellinen tai biologinen syy olla hankkimatta lapsia vaan päätös on tehty täysin omasta vapaasta tahdosta. (Jouhkimo & Kokki 2000, 7.)

3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus ilmiönä

Läpi elämän kestävä lapsettomuus on ollut kasvava ilmiö lähivuosina niin Suomessa kuin muissakin teollistuneissa maissa. Ilmiön yleisyys kuitenkin vaihtelee suuresti maittain, mutta esimerkiksi Suomessa pysyvä lapsettomuus on yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Vuonna 2010 17–18 prosenttia Suomalaisista 45–49-vuotiaista naisista oli lapsettomia ja tulevaisuudessa luku tulee todennäköisesti kasvamaan, sillä nuoremmista naisista yhä useampi on lapseton. Ei kuitenkaan ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon juuri vapaaehtoisesti lapsettomien oletettava lisääntyminen vaikuttaa lapsettomien kokonaismäärässä. Miettinen (2010) on tutkimuksessaan todennut, että vapaaehtoisten lapsettomien määrä väestössä lisääntyy iän myötä. Arviolta 14 prosenttia kaikista 35–44-vuotiaista lapsettomista naisista ja 10 prosenttia kaikista 35–44-vuotiaista lapsettomista miehistä olisi vapaaehtoisesti lapsettomia. (Miettinen 2010, 5–8.)

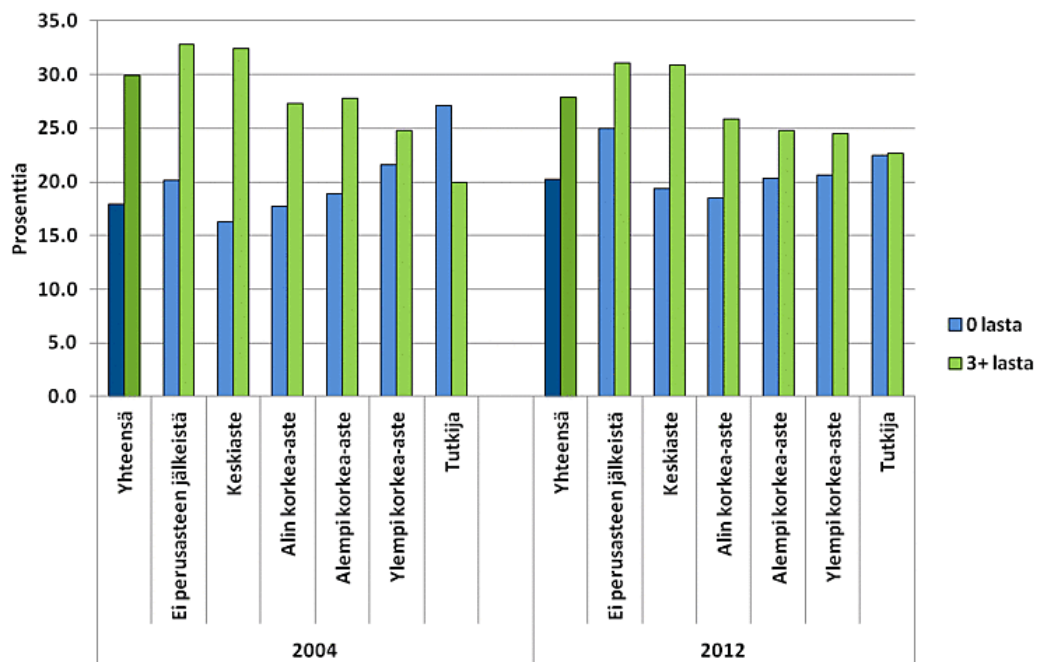
KUVIO 1. Lapsettomien osuus 35- ja 49-vuotiaista miehistä ja naisista (Väestöliitto 2014)

Vapaaehtoinen lapsettomuus on tarkan harkinnan ja eri elämäntyylien vertailun tulosta, jossa lapseton elämä on koettu itselle oikeammaksi vaihtoehdoksi. Suomessa termi vapaaehtoisesti lapseton eli ”vela” on vakiinnuttanut asemansa, mutta englanninkielessä vapaaehtoisesti lapsettomia kuvaamaan käytetään muun muassa termejä ”childfree”, ”childless by choice”, ”voluntary childlessness” ja ”intentional childlessness”. Termi ”childless”, eli lapseton, viittaa tilanteeseen, jossa lasta ei toiveista huolimatta ole onnistuttu saamaan ja se koetaan elämästä puuttuvana osana. Vapaaehtoisesti lapsettomat puolestaan kokevat elävänsä täyttä elämää ilman lapsia eivätkä ajattele, että heiltä puuttuu mitään. Myös sanan ”valinta” korostaminen vapaaehtoisen lapsettomuuden kohdalla on saanut kritiikkiä osakseen. Moni vapaaehtoisesti lapsettomista ei koe kyseessä olevan valinta vaan synnynnäinen ominaisuus – lapsettomuus on heille itsestään selvyys. Valinnan sijaan lapsettomuus on ollut seurausta siitä elämästä, jota vapaaehtoisesti lapsettomat ovat halunneet elää. (Morell 1994, 49–50; Uotila 1998, 19; Jouhkimo & Kokki 2000, 10; Miettinen & Rotkirch 2008, 16; Kuivalainen 2014, 44.)

Raja tahallisen ja tahattoman lapsettomuuden välillä voi kuitenkin olla häilyvä ja tämän vuoksi käsitteen määrittely on hankalaa. Veevers (1980) on jakanut vapaaehtoisesti lapsettomat karkeasti niihin, joilla päätös lapsettomuudesta on ollut selkeä jo nuoruusiästä lähtien ja niihin, joilla päätös on kypsynyt hiljalleen elämänsä myötä. Lastenhankintaa on voitu lykätä myöhemmäksi tulevaisuuteen tai oikeampaan ajankohtaan kunnes lopulta on identifioitu vapaaehtoisesti lapsettomiksi. Voidaan puhua myös olosuhteiden aiheuttamasta lapsettomuudesta, joka sijoittuu määritelmänä tahallisen ja tahattoman lapsettomuuden välimaastoon. Tällöin lapsettomuus ei ole ollut toivottua vaan siihen on ajautettu esimerkiksi sopivan puolison puuttumisen vuoksi. Vapaaehtoinen lapsettomuus ei kuitenkaan ole sidottua parisuhteeseen vaan päätös olla hankkimatta lapsia voi syntyä jo ennen parisuhdetta tai vasta parisuhteessa. Parisuhteessa olevat vapaaehtoisesti lapsettomat saattavat kuitenkin kohdata suurempaa ulkoista painetta lasten hankintaan mitä yksin eläjät. Erityisesti häiden jälkeen moni pari joutuu alituisten raskaus uteluiden kohteeksi. (Veevers 1980, 17; Uotila 1998, 19; Jouhkimo & Kokki 2000, 9–10; Miettinen & Rotkirch 2008, 16–17.)

3.2 Syyt vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla

Tutkimuksissa on yritetty selvittää niitä demografisia tekijöitä, jotka selittäisivät vapaaehtoista lapsettomuutta. Ulkomaisissa tutkimuksissa on havaittu yhteys naisten korkean koulutuksen ja lapsettomuuden välillä, mutta Suomessa tulokset ovat olleet päinvastaisia: elämänmittaisen lapsettomuuden on todettu olevan yleisempää nimenomaan pienituloisten naisten keskuudessa. Vapaaehtoista lapsettomuutta onkin pyritty selittämään taloudellisten resurssien vähyydellä sekä pelolla siitä, että lapsen myötä työssä eteneminen vaikeutuu ja palkkatulot pienenevät. Suomessa koulutus- ja tulotasolla ei kuitenkaan ole todettu suoraa yhteyttä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Syynä tähän pidetään Suomen verrattain hyvää sosiaaliturvaa, joka helpottaa lapsiperheissä työ- ja perhelämän yhdistämisen. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen on pyritty löytämään perusteluita myös lapsuuden aikaisista tekijöistä, sisarusten puuttumisesta ja urbaanista asuinymäristöstä, mutta selviä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen johtavia demografisia tekijöitä, jotka pätsivät Suomessa sukupuolesta riippumatta, ei ole löydetty. (Miettinen 2010, 8; 15–16.)

KUVIO 2. Lapsettomien ja 3+-lasta hankkineiden osuus 40–44-vuotiaista naisista koulutusasteen mukaan vuonna 2004 ja 2012 (Väestöliitto 2014)

Kun itse vapaaehtoisesti lapsettomilta on kysytty syitä heidän päätöksensä taustalla, on käynyt selväksi ilmiön monipuolisuus ja päätökseen johtavien tekijöiden laaja kirjo. Sosioekonomisten tekijöiden sijasta syyt päätökselle ovat löytyneet vapaaehtoisesti lapsettomien omasta mielestä muualta. Aina vapaaehtoisesti lapseton itsekään ei osaa sanoa selvää syytä sille miksei lapsia halua. Osalle vapaaehtoinen lapsettomuus on niin itsestäänselvyys, että syitä sen taustalla voi olla vaikea erotella ja tyydytään toteamaan, ettei vauvakuumetta vain ikinä tullut. Miettisen tutkimuksessa tärkeimmäksi syyksi vapaaehtoisesti lapsettomat kertoivat ristiriitaiset ja vaihtelevat tunteet vanhemmaksi ryhtymistä kohtaan. Vastaajat kokivat lapsen sitoutumisen epätoivottuna asiana eivätkä halunneet lasta muuttamaan heidän nykyistä elämäntapaansa ja olivat epävarmoja omista kyvyistään olla hyviä vanhempia. Äitiys saatetaan myös nähdä uhrauksena ja taakkana, jonka myötä ihminen kadottaa vähitellen oman identiteettinsä. Vapaaehtoisesti lapsettomat perustelevatkin päätöstään tahtona säilyttää kontrolli omaan elämään ja tulevaisuuteen. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat parisuhteensa tyydyttäväksi sellaisenaan ja haluavat panostaa puolisoonsa ilman lapsiperheen arjen tuomia rasitteita. (Morell 1994, 54; Jouhkimo & Kokki 2000, 69; Miettinen 2010, 17; Kuivalainen 2014, 32; 48.)

Kuivalainen (2014) on tutkimuksessaan jaotellut löytämänsä syyt vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla viiteen eri kategoriaan. Ensimmäinen kategoria korostaa individualistiseen elämäntyyliin liittyviä syitä, jotka motivoivat vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Vapaus ja elämäntyylin joustavuus nähdään lapsettomuuden hyvinä puolina. On mahdollista matkustaa, nähdä ystäviä ja harrastaa oman aikataulun mukaan, ja lapsi nähdään esteenä tälle halutulle elämäntyyliin. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat lapsen hankinnan tuovan mukanaan uhrauksia ja luopumista. Työ ja ura eivät nousseet myöskään tässä tutkimuksessa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen motivoivaksi asiaksi, vaikka lapsettomuuden myötä uraan panostaminen saattaakin helpottua. Vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat käyttää työstään ansaitsemansa rahat lapsien sijasta omiin tarpeisiinsa eivätkä he pidä perhe-elämää asuntolainoineen ja taloushuolineen houkuttelevana. Tutkimuksessa individualistiseen elämäntyyliin liittyvät syyt nousivat tärkeimmäksi tekijäksi, joka motivoi vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. (Kuivalainen 2014, 90–92.)

Toinen kategoria sisältää vanhemmuuden vaativuuteen ja lapsista saatuihin kokemuksiin liittyviä syitä. Vapaaehtoisesti lapsettomilla oli usein negatiivisia käsityksiä lapsiperheiden elämästä ja vanhemmuus koetaan raskaaksi ja stressaavaksi. Naisten päätök-

sessä korostui lisäksi tietoisuus siitä, että kodin- ja lastenhoito jää useimmiten naisten velvollisuudeksi, josta pitäisi suoriutua palkkatyön ohella. Olennaiseksi syyksi vapaaehtoiseen lapsettomuuteen nousi tutkimuksessa se, etteivät he pitäneet lapsista tai kokee neet minkäänlaista hoivaviettiä lasten suhteen. Vapaaehtoisesti lapsettomat eivät kokee neet osaavansa olla lasten seurassa tai tienneet miten näiden kanssa toimitaan. Kuitenkaan kaikki vapaaehtoisesti lapsettomat eivät suhtaudu lapsiin negatiivisesti, mikä on tärkeä muistaa. Kolmas kategoria perustuu ajatuksiin vanhemmaksi sopimattomuudesta. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat, ettei heillä ole hyvään vanhemmuuteen vaadittavia luonteenpiirteitä tai sellaisia kykyjä, joita vanhemmalta vaadittaisiin. (Kuivalainen 2014, 92–93.)

Neljännessä kategoriassa huomioidaan ne eettis-moraaliset syyt, joita vapaaehtoisesti lapsettomilla on päätöksensä taustalla. Huoli globaalin väestönkasvun aiheuttamista ongelmista, kuten köyhyydestä ja ekologisista tekijöistä, on johtanut päätökseen olla hankkimatta lapsia ja näin minimoida väestönkasvua omalta osaltaan. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista on myös huolissaan yhteiskunnan nykytilasta ja tulevaisuus näyttyy heille epävarmana. He kokevat etteivät voisi suojella lastaan ”pahalta” maailmalta ja näin ollen kokevat paremmaksi ratkaisuksi olla hankkimatta omia lapsia. Viides kategoria sisältää fyysiset syyt lastenhankinnan esteenä. Raskaus ja synnytys nähdään pelottavina ja ahdistavina asioina, ja niiltä halutaan välttyä. (Kuivalainen 2014, 93–94.)

3.3 Vapaaehtoisesti lapsettomat ry

Vapaaehtoisesti lapsettomat ry on vuonna 2012 perustettu yhdistys ihmisille, jotka omasta vapaasta tahdostaan haluavat elää elämänsä ilman omia biologisia lapsia. Jäsenistö koostuu eri-ikäisistä naisista ja miehistä, jotka asuvat eri puolilla Suomea ja joista jokaisella on oma yksilöllinen tarinansa vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n tarkoituksena on edistää vapaaehtoisesti lapsettomien oikeuksia ja tasa-arvoista asemaa yhteiskunnassa, toimia kontaktifoorumina jäsenilleen, tarjota vertaistukea, laajentaa nykyistä perhekäsitystä sekä lisätä julkista keskustelua vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Yhdistys pyrkii aktiivisesti lähestymään päättäjiä tekemällä aloitteita, tiedottamalla ja ottamalla kantaa. Yhdeksi tärkeäksi päämääräkseen yhdistys on ottanut sterilisaation ikärajan laskemisen nykyisestä 30-vuodesta 25-ikävuoteen. (Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry 2014.)

Vapaaehtoisesti lapsettomat ry ylläpitää omia Internet-sivujaan, joissa se ilmoittaa järjestämistään tapahtumista ja tapaamisista kuten vertaiskeskusteluryhmistä. Tarkempi informaatio tapahtumista välitetään jäsenille kuitenkin sähköpostilla tapaamisten häiriöinnin välttämiseksi. Lisäksi yhdistyksen jäsenille on olemassa salainen Facebook-ryhmä, jonne pääsee liittymään vain yhdistyksen kautta. Yhdistys pyrkii tuomaan vapaaehtoisen lapsettomuuden esille positiivisessa valossa ja näin muuttamaan asenteita asiaa kohtaan ja lisätä ymmärrystä. Yhdistys luettelee arvoikseen ihmisarvon, tasavertaisuuden, vapauden ja hyväksynnän. (Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry 2014.)

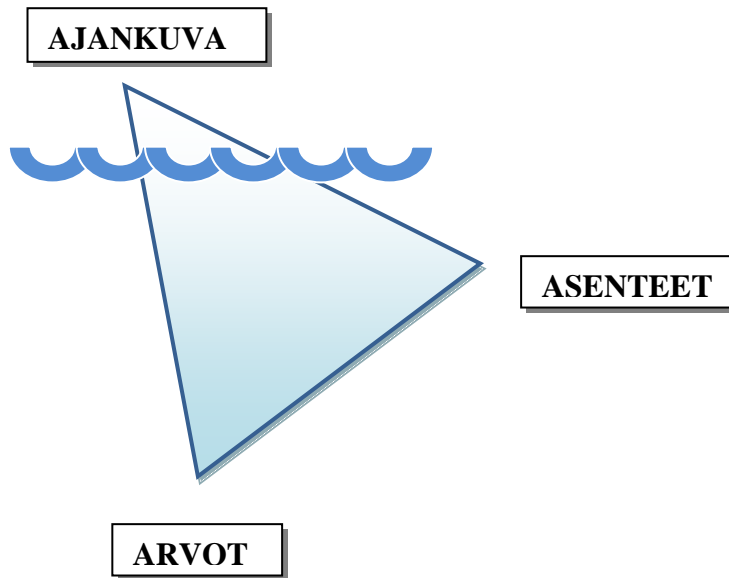
4 OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Yksilön toimintaan vaikuttavia tekijöitä

4.1.1 Asenteet ja arvot

Asenteet ja arvot ovat käsitteinä lähellä toisiaan. Martti Puohiniemi (2002) on kuvannut arvojen, asenteiden ja ajankuvan suhdetta jäävuorianalogian avulla. Ajankuvalla tarkoitetaan sitä ympäröivää maailmaa, joka yksilölle näyttäytyy kokemusten ja havaintojen kautta. Ajankuva edustaa jäävuoren huippua, joka on näkyvässä pinnan päällä. Pinnan alla sijaitsevat asenteet ovat puolestaan niitä tapoja, joilla yksilö suhtautuu ympäröivään maailmaan. Asenteilla tarkoitetaan yksilön melko yhtenäistä ajattelu-, tuntemis- ja toimintatapumusta suhtautua tiettyyn asiaan, ja ne saattavat vaihdella tilanteen mukaan. Asenne kohdistuu aina johonkin ja kohde voi olla konkreettinen tai abstrakti. Asenteet voivat olla myönteisiä, kielteisiä tai neutraaleja suhtautumistapoja, jotka muodostuvat ihmisen kohdatessa uusia asioita tai ilmiöitä. Asenteet voivat kuitenkin olla myös ristiriitaisia, jolloin asenteen kohteesta löytyy niin myönteisiä kuin kielteisiäkin puolia. Asenteiden avulla ihminen muodostaa toimintamallin eri tilanteissa toimimiseen, ja ne auttavat selittämään ja ymmärtämään maailmaa sitä yksinkertaistaen. Näin ollen aina ajankuvan muuttuessa joutuu ihminen muodostamaan asenteen uusia asioita kohtaan. Osa asenteista on luonteeltaan kuitenkin myös pysyvämpiä kuten poliittiseen suuntautuneisuuteen liittyvät asenteet. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 90–91; Puohiniemi 2002, 4–6, 77.)

Arvot muodostavat jäävuoren syvimmän pohjan ja ovat ihmisen toimintaa ohjaavia motiiveja ja periaatteita. Ihmisen sisäistämät arvot ovat syntyneet ja opittu osana sitä kulttuuria, jossa hän elää, ja muuttuvat asenteita hitaammin. Arvot ovat henkilökohtaisia uskomuksia siitä, miten tulee ja on oikein toimia eri tilanteissa. Asenteensa asioita kohtaan ihminen muodostaakin arvojensa perusteella ja näin arvot heijastavat ihmisen käsitystä todellisuudesta. Arvomuutoksia aiheuttavia tekijöitä voi olla esimerkiksi uusi informaatio, joka vakuuttaa yksilön siitä, että hänen käsityksensä tietyn arvon merkityksestä on väärä. (Puohiniemi 2002, 4–6, 77.)

KUVIO 3. Arvojen, asenteiden ja ajankuvan suhde jäävuorianalogian avulla havainnollistettuna (Puohiniemi 2002, 4)

Asenteen muodostumisen kannalta katsotaan olennaiseksi, että yksilöllä on kyseisestä asiasta jokin käsitys. Asenteet syntyvätkin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa joko itse koetun tai toisen kertoman pohjalta. Käsitys voi kuitenkin perustua hyvin vähäiseen tai valheelliseenkin tietoon. Riskinä onkin, että asioiden jakaminen hyviin ja pahoihin estää ihmisiä huomaamasta asioiden monipuolisuutta. Ennakkoluulot ovat asenteita, joiden perustana ei ole todellinen tieto vaan ihmisen suuntaamat negatiiviset tunteet asenteen kohdetta kohtaan. Stereotyyppioista puolestaan puhutaan silloin, kun tiettyyn ihmisryhmään ja sen edustajaan kohdistetaan vakiintuneita ja laajasti omaksuttuja yksinkertaistettuja käsityksiä. Stereotyyppia erottuu ennakkoluulon käsitteestä siinä, että stereotyyppiat voivat olla myös positiivisia. Ennakkoluulot saattavat johtaa pahimmillaan jonkin ihmisryhmän syrjintään esimerkiksi ihonvärin, sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Osa ennakkoluuloista on omaksuttu ympäristöstä jo lapsuudessa, mutta myös esimerkiksi media synnyttää ja ylläpitää vallitsevia asenteita. Ennakkoluuloihin ja syrjintään suhtaudutaan kuitenkin yleisesti tuomitsevasti, mikä ei välttämättä johda epähyväksyttävien asenteiden muutokseen vaan niiden salaamiseen. Ennakkoluulot ilmenevätkin vain harvoin avoimena torjuntana. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 90–96.)

4.1.2 Normit ja roolit

Yhteiskunnassa ja yhteisöissä hyväksyttävää käyttäytymistä säätelevät erilaiset normit. Normeja määrittävät kussakin yhteisössä vallitsevat arvot ja ne ovat keino yhdenmukaistaa yksilöiden toimintaa. Sosiologisissa teorioissa normilla tarkoitetaan sellaista vuorovaikutusta, jonka avulla yhteisö saa yksilöt toimimaan tai ajattelemaan tietyllä yhdenmukaisella tavalla. Sosiaalisen vuorovaikutuksen katsotaankin perustuvan ihmisten käyttäytymisen ennustettavuuteen ja säännönmukaisuuteen. Normit voidaan jakaa virallisiin ja epävirallisiin normeihin. Lakiin kirjoitetut määräykset ovat helposti havaittavia ja tunnistettavia käytöstä sääteleviä normeja. Epäviralliset käyttäytymissäännöt saattavat puolestaan olla niin hyvin omaksuttuja, ettei niiden noudattamista edes huomata. Virallisille ja epävirallisille normeille on kuitenkin yhteistä, että niiden noudattamista valvotaan sanktioin. Normin rikkomista seuraa rangaistus, joka voi olla rikotusta normista riippuen esimerkiksi sakko, paheksunta tai yhteisön ulkopuolelle sulkeminen. Normien mukainen toiminta johtaa puolestaan palkitsemiseen, kun toivottu käytös vahvistaa yksilön asemaa yhteisössä. (Sulkunen 2003, 79–81, 102; Saaristo & Jokinen 2004, 75–76; Erola & Räsänen 2014, 34, 118, 139.)

Jotkut normit sisäistetään jo kasvatuksen myötä niin hyvin, ettei niiden noudattamista valvota sanktioin vaan yksilön oma moraalinen estää sen rikkomisen. Tämä on tyypillistä esimerkiksi niiden normien suhteen, jotka ohjaavat sukupuolille tyypillistä käyttäytymistä ja perhe-elämää. Sosiaalistumisella tarkoitetaan normien sisäistämistä ja sosialisatiolla niiden opettamista. Lapset kasvatetaan pienestä pitäen omaksumaan yhteisön hyväksymät käyttäytymissäännöt, joita ylläpidetään yksilöiden toisiinsa kohdistamalla normatiivisilla odotuksilla. Normin käsite onkin olennainen silloin, kun tarkastellaan yhteisössä elämisen säännönmukaisuuksia ja niistä poikkeamista. (Sulkunen 2003, 79–81, 102.)

Myös eri elämäntapahtumat on totuttu normittamaan tiettyihin elämänvaiheisiin kuuluviksi ja sopiviksi. Näin on vahvistettu käsitystä normaalista ja luonnollisesta elämänkulusta. Ihmisen elämää on aiempina vuosikymmeninä rytmittäneet eri ikävaiheisiin liitetyt elämäntapahtumat kuten koulunkäynti, työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen. Perinteiden ohjaama ja yhteiskunnallisten tekijöiden säätelemää elämänkulkua on kutsuttu normaalibiografiaksi. Kuitenkin yhteiskunnan muuttuessa myös ne kehitysvaiheet, joita normaalina pidettyyn elämänkulkuun yhdistetään, muuttuvat. Yksilöllis-

tymisen aikakauden myötä normaalibiografian on katsottu muuttuneen ”tee-se-itse”-biografiaksi, jossa itseohjautuvuus korostuu sosiaalisten säännönmukaisuuksien sijaan. Vaikka yksilöt ovatkin osittain vapautuneet ennalta määrätyn elämänkulun vaatimuksista, ei täydellistä vapautta elämänkulun normeista ole saavutettu. (Saaristo & Jokinen 2004, 263–266.)

Normit ovat vahvasti yhteydessä roolin käsitteeseen, sillä roolia voidaan pitää yksilön käyttäytymiseen liittyvien normatiivisten odotusten järjestelmänä. Myös roolin käsite kuvastaa millaisen käyttäytymisen katsotaan olevan kullekin henkilölle kussakin tilanteessa sopivaa ja siitä poikkeaminen johtaa rangaistukseen. Rooliodotusten mukainen käytös puolestaan palkitaan. Rooli eroaa normin käsitteestä siinä, että sillä kiinnitetään huomiota ryhmien välisiin suhteisiin kun taas normilla yksilön ja yhteisön välisiin suhteisiin. Roolin käsite myös selittää hyväksytyä ja odotettua erilaisuutta kun taas normi käyttäytymisen yhdenmukaisuutta. Ihmisillä on eri tilanteissa erilaisia sosiaalisia rooleja, jotka vaikuttavat siihen millaista käyttäytymistä heiltä odotetaan. Sukupuoliroolit ovat esimerkki rooleista, joiden sisäistäminen aloitetaan jo lapsena. Ihminen voi myös itse asettaa odotuksia koskien omaa rooliaan. Roolit ovat osa ihmisen persoonaa, sillä ympäristön roolille määrittämät odotukset muovaavat ihmisen käsitystä itsestään. Rooliodotukset voivat kuitenkin olla ristiriidassa todellisuuden kanssa. (Sulkunen 2003, 106–108; Saaristo & Jokinen 2004, 75–76; Erola & Räsänen 2014, 34, 118.)

Poikkeavuus voi yhtälailla muodostaa roolin, johon joutumista kutsutaan leimautumiseksi. Käsitys poikkeavuudesta on syntynyt sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja on näin sosiaalisen määrittelyn tulosta. Se, mitä yhteiskunnassa katsotaan poikkeavaksi, vaihtelee kulttuurista toiseen ja muuttuu ajassa. Myös saman yhteiskunnan sisällä voi olla eroja siinä mikä nähdään poikkeavana. Pienissä ja homogeenisissä yhteisöissä voi pienikin erilaisuus johtaa leimautumiseen. Tämä selittää esimerkiksi eroja hyväksyttäväksi katsotussa käyttäytymisessä maaseudulla ja suurkaupungissa. Leimautumiselle on tyyppillistä, että jossain asiassa poikkeavan henkilön voidaan olettaa täten olevan myös muissa asioissa poikkeava. Roolin käsitteen kautta määriteltynä poikkeavuus ei ole ensisijassa kuitenkaan yksilön ominaisuus tai kyvyttömyys mukautua vallitseviin normeihin vaan yhtälailla sosiaalisten odotusten säätelemä rooli. (Sulkunen 2003, 117–119.)

Ihmisillä on useita rooleja samanaikaisesti ja tätä erilaisten roolien kokonaisuutta kutsutaan roolikasautumaksi. Roolikasautuma muodostuu, kun eri ihmisryhmät yhdistävät

yksilöön erilaisia rooli-odotuksia. Niitä, jotka odotuksillaan muodostavat vuorovaikutuksessa yksilölle tämän kulloisenkin roolin, kutsutaan roolikasautuman viiteryhmäksi. Yksilö vertaa omaa käyttäytymistään viiteryhmänsä sisällä ja tekee näin tulkintoja toimintansa hyväksyttävyydestä. On tyypillistä, että viiteryhmän sisällä jaetaan samanlaiset asenteet ja arvot sekä noudatetaan esimerkiksi samanlaista pukeutumistapaa. Vertaisryhmän muodostavat ihmiset, joihin kohdistetaan samanlaisia rooli-odotuksia ja joihin yksilö samaistuu. Ulkoisryhmän muodostavat puolestaan ne, joihin yksilö ei samaistuu, mutta joiden kanssa hän on tekemisissä. Mitä ulkoisempi viiteryhmä on sitä vähemmän sillä on vaikutusta yksilön toimintaan. (Sulkunen 2003, 112–113.)

4.2 Äitiys osana hyväksyttäväksi katsottua naiseutta

Sukupuolen käsitettä on mahdotonta määritellä yksiselitteisesti vaan huomioon tulee ottaa useita eri näkökulmia. Biologinen sukupuoli sisältää kahtiajaon miehiin ja naisiin, mutta yleisesti sukupuoli nähdään tätä huomattavasti laajempänä käsitteenä, sillä sille annetaan myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti erilaisia merkityksiä. Sukupuoli voidaan jaotella biologiseen (sex) ja sosiaaliseen (gender) sukupuoleen. Sosiaalinen sukupuoli on kulttuurisesti opittu ja rakentunut käsitys miehen ja naisen välisistä eroista sekä niistä käyttäytymisodotuksista, joita sukupuolirooliin liitetään. Sukupuolen ei tällöin ajatella olevan pelkästään biologinen ominaisuus vaan naiseus ja miehisuus muodostuvat osaltaan ympäristön tuottamina. Miehen ja naisen oletetaan käyttäytyvän ja toimivan tietyllä tavalla, jota ympäröivän yhteisön normit määrittävät. (Lehtonen 2005, 63–65; Vuorikoski 2005, 36; Rossi 2010, 21–27.)

Yhdysvaltalaisfilosofi Judith Butler on tuonut esille käsityksen sukupuolen performatiivisuudesta. Teorian mukaan miehen ja naisen väliset erot eivät ole lähtöisin anatomiasta vaan erot muodostuvat tekemisen kautta. Sukupuoli syntyy toistamalla tiettyjä kulttuurisesti sovittuja eleitä ja toimintatapoja, jotka on totuttu liittämään joko naisille tai miehille tyypillisiksi. Näin ihminen vahvistaa sukupuolinormin mukaisella toiminnallaan vallitsevia käsityksiä sukupuolten välisistä eroista. Vapaaehtoisesti lapsettomien voidaan katsoa rikkovan tätä performatiivista naiseutta, koska he eivät toiminnallaan toista naiseuteen liitettyä äitiyttä. Erityisesti pohjoismaisessa on käytetty kansainvälisessä naistutkimuksessa syntynyttä sukupuolijärjestelmän käsitettä. Tällöin naisten ja miesten erilaiset sukupuoliroolit nähdään taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten raken-

teiden tuottamina ja ylläpitäminä. Ruotsalaistutkija Yvonne Hirdman liittää sukupuolijärjestelmän periaatteiksi erillään pitämisen ja hierarkian. Miehet ja naiset käsitetään kahdeksi erilliseksi ryhmäksi, joilla on omat osaamisalueensa. Mies edustaa ihmisyyden perusmallia ja nainen ”toiseutta”. Tähän liittyy myös ajatus siitä, että miesten yhteiskunnalliset toiminta-alueet ovat arvostetumpia kuin naisten. Käsitteet sukupuolesta eivät kuitenkaan ole vakiintuneita vaan ne muuttuvat ajan myötä ja vaihtelevat eri kulttuureissa. Yleisessä keskustelussa muotoillaan jatkuvasti käsityksiä normaalista naiseudesta ja miehisyydestä, mutta myös samalla vahvistetaan sukupuoleen liitettäviä stereotyyppioita. (Annola 2011, 11.)

Naisen kykyä lisääntyä on pidetty vaihtelevasti sekä naissukupuolen sorron perimmäisenä syynä että naisen vallan lähteenä. Äitiys kokemuksena voi olla naiselle voimaannuttava kun taas äitiyttä instituutiona on pidetty naisia alistavana. Äitiys instituutiona tarkoittaa käsitteen määrittelyä ulkopuolelta käsin tietynlaiseksi, jolloin ympäristö rajoittaa ja normittaa äitiyttä. Naisen oma subjektiivinen kokemus äitiydestä ja se mitä idealisoituja odotuksia ja normeja yhteiskunnassa äitiyteen liitetään, saattavatkin olla ristiriidassa keskenään. Tällöin ne naiset, jotka eivät elä normien mukaista elämää äitinä, joutuvat taistelemaan vastarinnassa yhteiskunnassa vallitsevien odotusten kanssa. Sosiaalinen paine voikin ajaa naisen äidin rooliin, jolloin kyse ei ole pelkästään naisen omasta halusta tulla äidiksi vaan myös yhteiskunnan normalisointipyrkimyksestä. Sosiaalista painetta äitiyteen voi luoda esimerkiksi äitiyden kuvaaminen kaikkialla haluttavana ja positiivisena osana elämää. Tällöin voi olla vaikea nostaa esille päinvastaisia mielipiteitä ja valita toisin. Naiset ovatkin joutuneet käymään taistelua sekä oikeudesta tulla äideiksi että olla tulematta. Samalla kun tarve hedelmöityshoidoille kasvaa, lisääntyvät myös ne naiset, jotka eivät halua toteuttaa äitiyttä naiselle määrättyä kohtalona. Myös nainen, jolla ei ole lapsia, saattaa joutua määrittelemään itsensä äidittömyyden kautta. (Nätkin 1991, 12–13; Morell 1994, 17; Korvajärvi 2010, 186; Vuori 2010, 109–116.)

Kulttuuriimme sisältyy lukuisia käsityksiä siitä, miten naisen tulisi elämänsä elää ja millainen naisen tulisi olla. Yksi vahvimmista käsityksistä koskee naiselle oletettua luontaista pyrkimystä hoivata ja tulla äidiksi. Naiseus ja äitiys on perinteisesti liitetty vahvasti toisiinsa, jopa toistensa synonyymeiksi, ja äidillisyyttä on pidetty jokaisen naisen perusominaisuutena huolimatta siitä, onko nainen äiti vai ei. Äitiyden on ajateltu olevan naisen tärkein tehtävä ja jokaisella naisella uskottu olevan siihen kutsumus. Hoi-

vaamisesta on ikään kuin luotu naisen minuutta ja elämäntyötä määrittelevä piirre, joka erottaa sukupuolen miehistä. Naisille on katsottu sopivaksi toteuttaa äidillistä hoivaviettiään myös palkkatyössä, mikä on näkyvissä edelleen kasvatus-, sosiaali- ja terveystalojen naisvaltaisuutena. Näkemys naisesta hoivaajana on pitänyt sitkeästi pintansa, mikä on omiaan tuottamaan sukupuolten välistä eroa ja yhteiskunnallisten toiminta-alueiden sukupuolijaottuneisuutta. Suomessa työmarkkinoiden segregoituminen sukupuolen mukaan onkin lievittänyt hitaasti. (Morell 1994, 71; Annola 2011, 18.)

4.2.1 Sosiaalialan historia yhteiskunnallisessa äitiydessä

Sukupuoli on historian saatossa toiminut myös yhteiskunnallisena työnjaon välineenä. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa keskiluokkaiset naiset alkoivat vallata itselleen jalansijaa palkkatyössä esimerkiksi opettajina ja sairaanhoitajina. Tällöin laajeni myös käsitys hyväksyttävästä naiseudesta ja äitiydestä, joka ei enää rajoittunutkaan pelkästään kotiin. Äitiyttä alettiin pitää naisen yhteiskunnallisena tehtävänä, jolloin naisen äidillisen hoidon piiriin lukeutui koko yhteiskunta. Naiset ohjattiin aloille, joissa heidän katsottiin toteuttavan luontaista äidillisyyttään: kasvatus- ja hoiva-alan ammateista muodostui jatke perinteisille äidin tehtäville. Ilmiöstä alettiin käyttää nimitystä yhteiskunnallinen äitiys. Äitiydestä muodostui naiseuden ydin niin kotona kuin yhteiskunnankin tasolla, ja kasvatus- ja sosiaalityön kenttä profiloitui naisten toiminta-alueeksi. (Annola 2011, 16–18.)

Naisen rooli äitinä ja kasvattajana laajeni käsittämään koko yhteiskuntaa, jolloin hoiva- ja opetusaloilla työskentelevien tehtäväksi tuli huolehtia nuorista ja heikoista kansalaisista kuin omista lapsistaan. Yhteiskunnallisen äitiyden käsite mahdollisti näin myös naimattomille ja lapsettomille naisille mahdollisuuden toteuttaa naisen luontaiseksi katsottua äidinkutsumusta. Olikin ajalle tyypillistä, että erityisesti opettajan ammatissa toimivat naiset olivat naimattomia. Naisvaltaisten alojen matalapalkkaisuus juontaakin juurensa tälle käsitykselle naisten aloista äidinkutsumuksen jatkeena: naisammatit nähtiin kutsumustehtävinä, joten niistä ei katsottu sopivaksi edes vaatia palkkaa. (Annola 2011, 70, 72.)

5 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA AIHEESTA

Lastensaannin ajatellaan olevan 2000-luvulla aiempaa vahvemmin yksilön oma valinta eikä niinkään normaaliin elämäntapaan liittyvä itsestäänselvyys. Myös vapaaehtoisen lapsettomuuden katsotaan olevan nykyään hyväksytympää, mutta yhä edelleen monet vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat, että heidän elämäntapansa kyseenalaistetaan eikä sitä nähdä tasa-arvoisena vaihtoehtona lapsikeskeiselle perhe-elämälle. (Miettinen & Rotkirch 2010, 71.)

Vaikka käsitykset ydinperheestä sosiaalisena normina ovat hiljalleen muuttuneet kohti monimuotoisempaa perhekäsitystä, ovat vanhat ajattelutavat tiukassa. Tästä viitteitä antaa Paajasen, Miettisen ja Jääskeläisen (2007, 16) tutkimus, jonka mukaan 70 prosenttia suomalaisista kokee parisuhteessa elävien lisääntyvän lapsettomuuden epähyväksyttäväksi trendiksi. Kun puolestaan kartoitettiin mielipiteitä yksin elävien lapsettomuudesta, vain 20 prosenttia ajatteli täydellisen onnellisuuden olevan mahdotonta ilman lapsia. Tutkimus vahvistaa sitä käsitystä, että yhä edelleen ajatellaan, että lapset ovat parisuhteen solmimista seuraava luonnollinen askel. Vapaaehtoisesti lapsettomiin kohdistetut asenteet ovat kuitenkin jääneet tutkimuksissa varsin vähälle huomiolle, ja enemmistö merkittävistä tutkimuksista on jopa kymmenien vuosien takaa. (Jouhkimo & Kokki 2000, 59; Paajanen, Miettinen & Jääskeläinen 2007, 16; Merz & Liefbroer 2012, 3.)

Hannele Uotila (1998) on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt perinteiden ja yksilöllistymisen välistä ristiriitaa vapaaehtoisen lapsettomuuden kohdalla. Uotila haastatteli kymmentä pariskuntaa, joiden puheissa kävi selväksi, etteivät he kokeneet ympäristön täysin hyväksyvän ja ymmärtävän heidän päätöstään pysyä lapsettomina. Omat vanhemmat suhtautuivat uutiseen ristiriitaisesti. He kokivat surua siitä, ettei toivottuja lapsenlapsia tulekaan, mutta halusivat kuitenkin hyväksyä ja ymmärtää oman lapsensa valintaa. Myös suvun jatkuminen huolestutti vapaaehtoisesti lapsettomien vanhempia. Tämä saattoi herättää haastateltavissa syyllisyyden tunteita varsinkin, jos he olivat ainoita lapsia, mutta ei kuitenkaan muuttanut päätöstä. Vanhempien suhtautumista vapaaehtoisesti lapsettomat eivät kokeneet ongelmalliseksi vaan yleensä vanhemmat hyväksyivät ajan kanssa lastensa päätöksen. Pelkästään haluttomuus vanhemmuuteen ei vanhemmille useinkaan riittänyt lapsettomuuden perusteluksi. Heidän oli helpompi hyväk-

syä päätös, jos sitä perusteltiin esimerkiksi taloudellisilla tai töihin liittyvillä syillä. (Uotila 1998, 77, 82.)

Erityisesti avioliiton ensimmäisinä vuosina olivat sukulaiset osoittaneet suurta mielenkiintoa pariskuntien lastenhankinta-aikeita kohtaan. Tällöin pariskunnat olivat kokeneet tarvetta selitellä tai puolustella päätöstään olla hankkimatta lapsia. Ystävyyssuhteissa henkilökohtaistenkin asioiden jakaminen koettiin olennaiseksi ja suuri osa haastateltavista koki nimenomaan ystävien ymmärtävän ja hyväksyvän heidän ratkaisunsa parhaiten. Osa kuitenkin piti suhtautumiseen vaikuttavana asiana sitä, oliko ystävällä omia lapsia vai ei. (Uotila 1998, 79–80.)

Vieraiden ihmisten suhtautumisessa tuotiin esille paljon vaihtelua. Haastateltavat olivat kokeneet painostusta äitiyteen ja monet uskoivat heidän muuttavan vielä mieltään lastenhankinnan suhteen. Mieliapiteet siitä, ettei lapseton voi tietää mitään lasten kasvatuksesta, olivat myös tulleet pariskunnille tutuiksi. Toisaalta pariskuntien lapsettomuus ei aina vieraammassa seurassa noussut esille ja aihetta arasteltiin, koska automaattisena oletuksena oli lapsettomuuden tahattomuus. Työelämässä pariskunnat olivat kohdanneet lomien jakamista lapsiperheiden ehdoilla, jolloin koulujen loma-ajoille osuvat päivät olivat lapsettomille saavuttamattomissa. Vapaaehtoisesta lapsettomuudesta oli kuitenkin saatu myös myönteistä palautetta, jolloin korostettiin pariskuntien rohkeutta pysyä omassa kannassaan ulkoisista paineista huolimatta. (Uotila 1998, 79–82.)

Anne Salon (2001) pro gradu -tutkielmassa vapaaehtoisesti lapsettomat naiset kertovat miten heidät leimataan usein itsekkäiksi ja mukavuudenhaluisiksi. Itsekkäinä heitä pidetään muun muassa siksi, etteivät he synnytä yhteiskunnallemme lisää veronmaksajia. He itse kuitenkin ajattelevat, että lapsia hankitaan yhtäläillä itsekkäistä syistä kuin niitä ollaan hankkimatta. Mukavuudenhalussa he eivät kokeneet mitään väärää vaan pitävät selviönä sitä, että kukin elää sellaista elämää mistä nauttii. Vapaaehtoisesti lapsettomien päätökseen pyritään vaikuttamaan perusteluilla siitä, miten omaan biologiseen lapseen kiintyy automaattisesti ja kuinka he tulevat katumaan päätöstään kun ymmärtävät mistä jäävät paitsi. Monesti vapaaehtoisesti lapsettomat naiset olivat törmänneet oletukseen, että he kompensoivat lapsettomuuden tuomaa tyhjiötä lemmikkieläimillä. Tämä kuvastaa syvään juurtunutta käsitystä siitä, että kaikilla naisilla on hoivavietti, joka vaatii tyydytystä. Myös työ ja harrastukset voidaan nähdä lasta kompensoivina asioina. Salo toteaaakin äitiyden merkityksen korostamisen aiheuttavan tilanteita, joissa lapsettomat naiset

kokevat joutuvansa todistamaan olemassaolonsa tärkeyttä esimerkiksi arvokasta työtä tekemällä. Ajatukset äitiydestä naisen elämän suurimpana täyttymyksenä ja tärkeimpänä tehtävänä ovatkin tiukassa. Tutkielman naiset tiedostivat edelleen vallitsevat käsitykset siitä, että naiseksi tullaan vasta kun on synnyttänyt eikä parisuhde ilman lapsia ole perhe. Osaa oli peloteltu yksinäisellä vanhuudella, kun ei ole omia lapsia pitämässä huolta. Erityisen loukkaavina naiset pitivät gynekologeilta ja sairaalahenkilökunnalta tulevia syyllistäviksi ja moralisoiviksi kokemiaan kommentteja. Naiset ihmettelivätkin, miksi ajatellaan, että lapsettomia saa vapaasti kritisoida ja neuvoa mutta äitejä ei. (Salo 2001, 58–71.)

Kuivalaisen (2014) pro gradu -tutkielma on opinnäytetyön tekohetkellä uusin Suomessa valmistunut tutkimus vapaaehtoisesti lapsettomista. Sen tulokset ympäristön taholta tulevasta suhtautumisesta ovat pitkälti linjassa vuosikymmen aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa. Yhä edelleen vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat joutuvansa perustelemaan päätöstään muille kun taas lapsia hankkivilta harvemmin kysellään, miksi he haluavat saada lapsia. Erityisesti parisuhteessa elävät ja ne, joiden katsotaan kulttuurimme normien mukaisesti olevan lastensaanti-ikässä, saattavat joutua alituisten perheenisäyseteluiden kohteiksi. Jatkuviin uteluihin vastaamisen sijaan osa kokee helpommaksi valehdella ja sanoa, ettei kykene saamaan lapsia. Kaikki eivät myöskään koe velvollisuudekseen selittää omaa henkilökohtaista päätöstään muille. Lähipiirin koetaan kuitenkin hyväksyvän päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta muita ihmisiä helpommin; enemmistö häiritsevistä kyselyistä tulee vieraammilta ihmisiltä. (Kuivalainen 2014, 68–72, 95.)

Vapaaehtoisesti lapsettomiin saatetaan liittää stereotyyppioita vastuuttomuudesta, lapsivihaista, itsekeskeisyydestä ja kypsymättömyydestä. Vapaaehtoisesti lapsettomat saattavat saada osakseen myös sääliä ja heitä saatetaan pitää onnettomina, koska heillä ei ole lapsia. Ihmiset saattavat kyseenalaistaa valinnan ja uskovat, että vapaaehtoisesti lapsettomat tulevat vielä katumaan ratkaisuaan. Myöskään yleinen vanhemmuuden ylistäminen asiantuntijoiden ja päättäjien toimesta ei lisää vapaaehtoisesti lapsettomien tunnetta hyväksyttävyydestä ja tasa-arvoisesta asemasta eri perhemallien viidakossa. (Kuivalainen 2014, 73–75.)

Carolyn M. Morellin (1994) *Unwomanly conduct* on yksi merkittävistä tutkimuksista koskien vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kokemuksia amerikkalaisessa yhteiskunnassa. Käsitteitä äitiyden luonnollisuudesta rakennetaan ja pidetään yhteiskunnassa yllä jatkuvasti. Samalla negatiiviset käsitykset lapsettomista naisista vahvistuvat. Ihmiset ajattelevat naisten olevan lapsettomia, koska he vihaavat lapsia, ovat itsekkäitä ja heillä on ollut onnettomat lapsuudet. Morellin tutkimuksessa nouseekin esille kolme lapsettomiin naisiin yhdistettävää käsitystä: itsekkyyks, kompensatio ja katumus. Jos nainen ei välitä lapsista, ei hänen ajatella välittävän mistään muusta kuin itsestään. Media vahvistaa stereotypiaa luomalla kuvaa huolettomista ja rahalla itseään hemmottelevista lapsettomista. Lapsettomien naisten ajatellaan kaikella tekemisellään yrittävän korvata menetettyä äitiyden kokemusta. Lapsettomien naisten oletetaan vielä katuvan lapsettomuuttaan, kun taas harvemmin äitien epäillään päätyvän katumaan omaa päätöstään hankkia lapsia. Käsitteitä siitä, etteivät vapaaehtoisesti lapsettomat halua olla missään tekemisissä lasten kanssa, pitää harvoin paikkansa. Tutkimukseen haastatelluista naisista lähes puolet työskenteli lasten kanssa. Morell painottaakin tutkimuksessaan, että naisten kaipuu tulla äideiksi on kulttuurisesti rakennettua ja seurausta niistä tavoista, joilla puhumme äitiydestä. (Morell 1994, 55, 76–77, 89, 96, 110, 119, 146.)

Merz ja Liefbroer (2012) ovat tutkineet miten asenteet vapaaehtoista lapsettomuutta kohtaan vaihtelevat eri Euroopan maissa. Vapaaehtoisen lapsettomuuden katsotaan olevan sosiaalisesti yhä hyväksytympää, mutta suhtautuminen vaihtelee vahvasti maittain. Asenteiden muodostumiseen vaikuttavat niin yksilölliset, sosiaaliset kuin kulttuurisetkin tekijät. Maat, joissa sukupuolten välinen tasa-arvo ja individualismi ovat korkealla tasolla, lapsettomuus on hyväksytympää. Kun perhe instituutiona on puolestaan maassa korkeassa asemassa, on suhtautuminen vapaaehtoiseen lapsettomuuteen negatiivisempää. Erityisesti taloudellisesti vaikeina aikoina lapsiin suhtaudutaan vanhuuden turvana, mikä saattaa myös näkyä muutoksena suhtautumisessa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Joissain maissa lapsista on saattanut tulla status symboleita: kun päivähoido on vain tietyn ryhmän saavutettavissa, on lapsi keino erottautua alemmasta tuloluokasta. Tutkimuksen mukaan negatiivisimmin vapaaehtoiseen lapsettomuuteen suhtauduttiin Itä-Euroopan maissa. Suomi sijoittui 25 maan joukossa kahdeksanneksi siinä, miten hyväksyttynä vapaaehtoista lapsettomuutta pidettiin. (Merz & Liefbroer 2012, 3–9, 15–19.)

Eddy Sass (2004) on tutkielmassaan selvittänyt vapaaehtoisen lapsettomuuden ja Amerikkalaisen median välistä suhdetta. Haastateltavat kokivat median luovan kuvaa van-

hemmuudesta normaalina, odotettavana ja luonnollisena osana ihmisen elämää. Kuvaus raskaudesta ja vanhemmuudesta oli ihannoivaa, mikä osaltaan koettiin lasten hankintaan painostavana. Silloin harvoin, kun vapaaehtoinen lapsettomuus nousi valtavirta medias-
sa esille, käsiteltiin sitä negatiivisessa ja epärealistisessa valossa. Haastateltavat kokivat median painostavan lasten hankintaan myös epäsuorasti, sillä median kautta yhteiskun-
taan muodostuu kuva vanhemmuudesta sosiaalisena normina. Moni haastateltavista kokikin, että media lisäsi ihmisten negatiivisia käsityksiä vapaaehtoista lapsettomuutta
kohtaan ja vahvisti maternalistista ajattelua. Tutkielmassa esitettiin, että kuvaamalla vanhemmuutta mediassa mahdollisuutena eikä aikuisuuden edellytyksenä voitaisiin vähentää vapaaehtoisesti lapsettomien kokemaa stigmaa. (Sass 2004, 73–75.)

Felizon C. Vidad (2009) listasi tutkimuksessaan tyypillisiä kokemuksia epäkohdista, jotka nousivat esille vapaaehtoisesti lapsettomille suunnatuilla Internetin keskustelu-
palstoilla. Vapaaehtoisesti lapsettomat kokivat, että lasten vanhemmille annettiin usein etuoikeuksia ja heidän tarpeensa laitettiin lapsettomien edelle esimerkiksi ravintoloissa ja lentokoneissa. Sterilisaation teettäminen lapsettomana koettiin hankalaksi, sillä hei-
dän päätöksenä pitävyys usein kyseenalaistettiin. Palkallinen vanhempainvapaa sekä oikeus palkalliseen hoitovapaaseen lapsen sairastuessa aiheuttivat myös keskustelua. (Vidad 2009, 20.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävä ja -kysymykset ovat muotoutuneet lopulliseen muotoonsa opinnäytetyöprosessin edetessä. Tutkimustehtävänäni on kartoittaa sosiaalialalla työskentelevien haastateltavieni kokemuksia elämästään vapaaehtoisesti lapsettomina naisina. Tehtävänäni on selvittää, miten he kokevat, että vapaaehtoiseen lapsettomuuteen nykyään suhtaudutaan ja miten tasa-arvoisena valinta vapaaehtoisen lapsettomuuden ja äitiyden välillä heille näyttäytyy. Lisäksi kartoitan haastateltavieni ajatuksia Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toiminnan tärkeydestä ja siitä, millaisia kehitysehdotuksia he yhdistykselle antaisivat. Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

1. Kuinka hyväksyttävänä valintana vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy sosiaalialalla työskentelevien naisten kokemuksissa?
2. Millaisia ajatuksia haastateltavilla on Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toiminnasta?

6.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston kerääminen

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata todellista elämää ja hankkia tutkittavasta kohteesta tietoa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksen aineistona toimivat mittaustulosten ja numeroiden sijaan tutkijan omat havainnot ja tutkimushenkilöiden kertomukset. Laadullisella tutkimuksella pyritään löytää ennakoimatonta ja uutta tietoa tutkittavaan ilmiöön liittyen, joten tutkimuksen lähtökohtana ei ole hypoteesin tai teorian testaaminen. Kerätty aineisto käydään läpi yksityiskohtaisesti huomioiden sen ainutlaatuisuus. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää tilastollisia yleistyksiä vaan kuvata ja ymmärtää tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa. Tutkimushenkilöiden määrän sijasta laadullisessa tutkimuksessa korostuu henkilöiden tietämys tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimushenkilöt valitaan harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.)

Koska tavoitteenani on tutkia vapaaehtoisesti lapsettomien naisten yksilöllisiä kokemuksia, palvelee laadullinen tutkimus parhaiten tutkimustani. Kokemuksia tutkittaessa nousee esille myös fenomenologinen lähestymistapa tutkimukseen. Fenomenologisessa tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Lähestymistavan avulla tutkitaan ihmisen kokemuksellista suhdetta maailmaan jossa hän elää. Asiat saavat merkityksensä vuorovaikutuksessa vallitsevan kulttuurin ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Fenomenologiassa tutkimuksen varsinaisina kohteina ovatkin nuo merkitykset. Ihmisen uskotaan olevan perustaltaan yhteisöllinen ja ne merkitykset, joita todellisuudelle annamme, ovat lähtöisin siitä yhteisöstä johon kasvamme ja meidät on kasvatettu. (Laine 2007, 28–30.)

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla neljää sosiaalialalla työskentelevää vapaaehtoisesti lapsetonta naista. Haastattelu on joustava tiedonkeruumenetelmä, jonka etuna on että tutkija pystyy vielä haastattelutilanteessa esittämään tarkentavia kysymyksiä ja suuntaamaan tiedonhankintaa. Haastateltaviksi pystytään valikoimaan sellaiset henkilöt, joilla on tietoa tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 34; Tuomi & Sarajärvi 2009, 74.) Koska tutkimukseni käsittelee ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, oli tärkeää valita aineistonhankintamenetelmä niin, että tutkittava voi mahdollisimman vapaasti tuoda esille omia kokemuksiaan ja antaa niille merkityksiä. Haastattelu on kuitenkin taitoa vaativa aineistonkeruumenetelmä, joten kokemattomuuteni haastattelijana loi oman haasteensa. Haastattelijana pyrin avoimuuteen ja ennakkoluulottomuuteen tutkimustehtävääni kohtaan.

Tutkimusmenetelmäkseni valikoitui puolistrukturoitu yksilöhaastattelu, joka sijoittuu avoimen haastattelun ja strukturoidun haastattelun välimaastoon. Yhtä määritelmää puolistrukturoidulle haastattelulle ei ole, mutta sen ominaisuuksiin kuuluu haastattelijan vapaus vaihtaa ennakkoon mietittyjen kysymysten järjestystä ja se, että vastausvaihtoehtojen sijaan haastateltavat vastaavat kysymyksiin omin sanoin. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 47.) Puolistrukturoidussa haastattelussa korostuvat ihmisten asioille antamat tulokset ja merkitykset sekä se, miten ne syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Tämän vuoksi se palvelee menetelmänä tutkimustani, jonka tarkoituksena on ihmisten kokemusten tutkiminen. Rakenteeltaan käyttämäni haastattelurunko muodostui laajempien aihekokonaisuuksien muodostamista yläotsikoista, joiden alle tarkentavat haastattelukysymykset ryhmittivät. Tutkimuksessani oli tarkoituksenmukaista

rajata haastatteluissa käsiteltäviä aihealueita tutkimustehtävän mukaisesti, jotta saisin tutkimuskysymyksiini riittävän kattavasti vastauksia. Pysin kartoittamaan haastattelurungossa kaikki sellaiset tilanteet, joissa vapaaehtoinen lapsettomuus saattaisi saada merkityksiä, ja tarkensin haastattelussa läpikäytäviä aihealueita avoimilla apukysymyksillä. Kysymysten muotoilussa pyysin kiinnittämään huomiota siihen, että saamani vastaukset olisivat mahdollisimman kuvailevia eivätkä kysymykset olisi ennakoasenteilla ladattuja.

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimuksen etenemistä ei ohjaa kohdetta ennalta määrittävä teoreettinen malli, sillä sen katsotaan rajoittavan tutkimusta. Näin ollen myöskään haastattelurunkoni aihealueet eivät perustuneet teorian mukaisiin ennakoiteemoihin. Haastateltavilta kysyttiin kaikilta samat kysymykset, mutta niiden esittämisjärjestys ja sananmuoto vaihteli. Kun tutkimuskohteena ovat ihmisen kokemukset, pitäisi haastattelijana pyrkiä ohjaamaan keskustelua mahdollisimman vähän. Lisäksi tein haastatteluiden alussa selväksi sen, ettei haastattelun tarvitsisi noudattaa haastattelurungon järjestystä vaan tavoitteena oli vapaamuotoinen kertomus haastateltavan omista kokemuksista. Myöskään kaikkiin kysymyksiin ei ole tarkoitus löytyä vastausta. Haastatteluiden rakenteet poikkesivatkin melko paljon toisistaan ja ilmaisivat myös selkeästi, jos heillä ei ollut johonkin kohtaan sanottavaa. Osa haastattelussa käsitellyistä aihealueista jäikin selvästä vähemmälle huomiolle ja uusia teemoja sekä painotuksia nousi puolestaan esille, mikä osaltaan välittää kuvaa haastatteluiden keskustelunomaisesta luonteesta.

Haastateltavien etsimisessä lähdin liikkeelle ottamalla yhteyttä Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:hyn ja anomalla yhdistyksen hallitukselta tutkimusluvan. Tämän jälkeen yhdistys julkaisi pyynnöstäni Facebook-sivuillansa tekemäni haastattelukutsun (liite 1), jossa kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja siitä minkälaisia haastateltavia etsin. Haastattelukutsussa en rajannut kohderyhmääni vielä lopulliseen muotoonsa vaan kriteerinä oli pelkästään sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalla työskentelevä nainen. En halunnut liian tarkkojen vaatimusten lisäävän kynnystä yhteydenottoon, sillä pelkonani oli, etten saisi tarpeeksi tutkimukseeni soveltuvia haastateltavia. Minuun sähköpostitse yhteyttä ottaneiden naisten kirjo oli laaja ja vaihtelua oli niin iän kuin työpaikankin suhteen.

Käytyäni kaikki yhteydenotot läpi tarkentui lopulliseksi kohderyhmäksi sosiaalialalla työskentelevät vapaaehtoisesti lapsettomat 25–49-vuotiaat naiset ja haastateltavieni

määräksi neljä. Haastateltavista kaksi eli avoliitossa ja kaksi oli naimattomia, ja heistä kaikki asuivat kaupungissa. Haastateltavista kolme työskenteli parhaillaan tai oli työskennellyt lasten kanssa. Tutkimukseen osallistumisen suhteen ei ollut merkityksellistä kuinka ja missä vaiheessa elämää päätös lapsettomuudesta oli syntynyt vaan olennaista oli, että haastateltava identifioitui itse vapaaehtoisesti lapsettomaksi. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole löytää tilastollisia yleistyksiä vaan perehtyä sosiaalialalla työskentelevien vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kokemuksiin mahdollisimman monipuolisesti. Tämän vuoksi päädyin ottamaan tutkimukseeni mukaan hyvin eri-ikäisiä naisia, jotta kokemuksia kertyisi mahdollisimman erilaisista elämäntilanteista. Päädyin kuitenkin rajaamaan alle 25-vuotiaat tutkimukseni ulkopuolelle, sillä tätä nuoremmilla päätöstä lasten hankinnasta ei välttämättä pidetä vielä ajankohtaisena.

Toiveenani oli tehdä haastattelut mahdollisimman lyhyellä aikavälillä, jotta haastattelut olisivat tuoreena muistissa litterointivaiheessa helpottaen kokonaiskuvan muodostumista. Kaksi haastattelusta toteutettiin Tampereella ja kaksi Helsingissä marras-joulukuussa 2014. Haastattelupaikoiksi valikoituivat Helsingin kaupunginkirjaston ilmaiseksi varattavat työ- ja kokoustilat sekä Tampereen pääkirjasto Metson tilat. Erityisesti Helsingistä tilojen löytäminen tuotti vaikeuksia, sillä mahdollisuutta tiloihin ennakoon tutustumiseen ei ollut ja tilojen varaaminen ei saanut tuottaa kustannuksia. Pyrin valitsemaan keskustan läheisyydestä rauhalliset ja mahdollisimman vapaamuotoiset tilat luontevan keskustelun mahdollistamiseksi. Sovin tapaamisajankohdat haastateltavien kanssa sähköpostilla ja lähetin samalla ennakoon tutustuttavaksi haastattelurungon (liite 2). Tuomi ja Sarajärvi (2009, 73) suosittelevatkin, että haastateltavilla on etukäteen mahdollisuus tutustua haastattelukysymyksiin, jotta haastattelun tärkein tavoite, eli saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta, toteutuu.

Haastatteluiden aluksi tein jokaisen naisen kanssa kirjallisen sopimuksen haastatteluun osallistumisesta (liite 3). Samalla haastateltavat antoivat luvan haastatteluiden nauhoittamiseen sekä oikeuden käyttää haastatteluista saatuja tietoja opinnäytetyössä. Sopimuksessa sitouduin ehdottomaan vaitiolovelvollisuuteen sekä käyttämään haastatteluista saamiani tietoja siten, ettei haastateltavan henkilöllisyys käy ilmi. Lisäksi sopimus sitoo minua tutkijana varmistamaan, etteivät ulkopuoliset pääse tarkastelemaan haastatteluita tai niiden sisältöä ja että tallenteet tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua. Haastattelut kestivät 45 minuutista reiluun puoleentoista tuntiin.

6.3 Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Opinnäytetyössäni käytin aineistolähtöistä ja fenomenologiseen tutkimusotteeseen pohjautuvaa analyysia. Aineistolähtöisen analyysin perusajatuksena on, etteivät analyysiyksiköt ole etukäteen sovittuja. Aiemmat havainnot, tiedot tai teoria eivät määritä analyysin toteuttamista tai lopputulosta ja ne pyritäänkin aineiston analyysivaiheessa sulkemaan analyysin ulkopuolelle. Aineistolähtöisessä analyysissä on tavoitteena luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus, jossa tutkimustehtävä suuntaa analyysiyksiköiden valintaa. Aineiston analyysia ohjaavana teoriana on ainoastaan tutkimuksen metodologiaan liittyvät lähtökohdat, jotka koskevat analyysin toteuttamista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.)

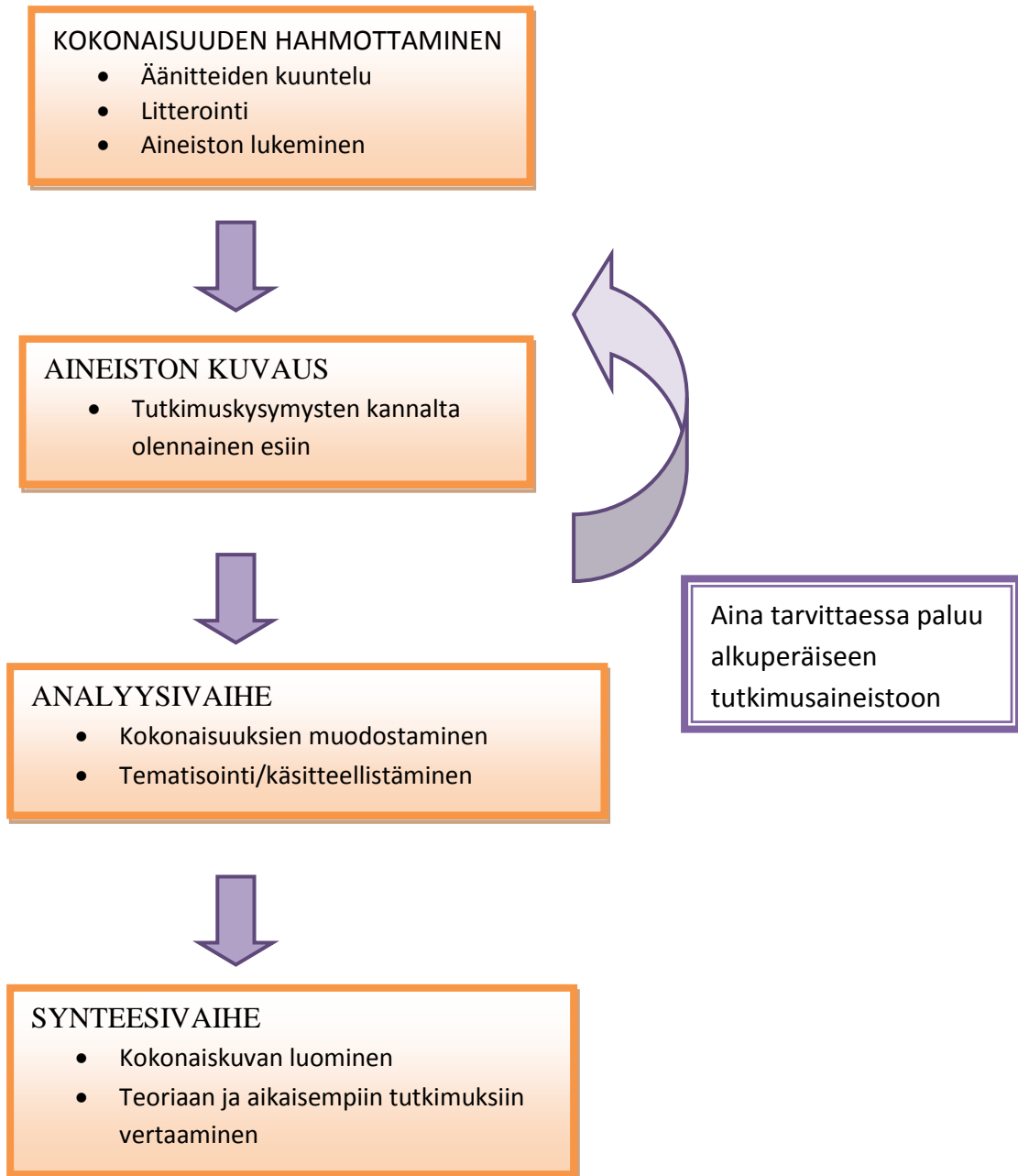
Opinnäytetyöni aineistoa kertyi äänitteinä noin 290 minuutin verran. Analysoinnin aloitin kuuntelemalla nauhoitukset läpi kokonaisuudessaan useampaan kertaan ja tämän jälkeen litteroimalla haastattelut teksti-muotoon. Litteroinnissa pyrin sanatarkkuuteen, mutta äännähdyksiä, turhia täytesanoja ja taukoja en tekstiin merkinnyt. Anonymiteetin varmistamiseksi haastateltavien nimiä ei merkattu litteroituun tekstiin vaan haastateltavat esiintyivät haastattelujärjestyksessä koodein H1, H2, H3 ja H4. Litteroitua tekstiä syntyi noin 50 sivua (A4). Litteroinnin jälkeen luin aukikirjoitetut haastattelut useampaan kertaan läpi saadakseni aineistosta mahdollisimman perusteellisen kokonaiskuvan.

Fenomenologisesti ohjautuvan aineistolähtöisen analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta nostetaan tutkimuskysymysten kannalta olennainen esiin ja kuvataan nämä kokemukset mahdollisimman alkuperäisessä muodossa luonnollista kieltä käyttäen (Laine 2007, 40). Välttääkseni tulkintaa tai haastateltavien puheen pelkistämistä liian yleisiksi lauseiksi käytin kuvauksessa mahdollisimman paljon suoriin lainauksiin nojautavaa kerrontaa. Kuvausvaiheessa muodostin jokaisen haastateltavan kokemuksista erillisen kuvauksen ja pidin haastatteluaineistot erillään toisistaan. Kuvauksen jälkeen jatkoin aineiston työstämistä analyysivaiheen mukaisesti.

Analyysivaiheessa muodostetaan kokonaisuuksia hajanaisesta aineistosta nousevista merkityksistä. Merkitsin haastatteluista esille nousseet merkityskokonaisuudet tekstiin värikoodein analysoinnin selkeyttämiseksi: samankaltaiset kokemukset samalla värillä. Tärkeää oli muodostaa kokonaisuudet aineiston ehdoilla, mutta tutkimuksen kiinnostuk-

senkohdetta eli tutkimuskysymystä mukaillen. Analyysivaiheessa merkityskokonaisuuksien sisältö esitetään tutkijan omalla kielellä ja pyritään tematisoimaan, käsitteellistämään tai narratiivisesti yleistämään esitetyt kuvaukset (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102). Kootuani samankaltaiset kokemukset yhteen otsikoin ne kokonaisuutta kuvaavalla käsitteellä. Fenomenologisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää yleisyyden ohella myös ilmiön yksilöllistä moninaisuutta ja näin tutkimuksesta pitää tulla ilmi myös yleisestä poikkeavat kokemukset. Tärkeää olikin varmistaa, että merkityskokonaisuuksia kootessa myös haastatteluiden yksilölliset piirteet säilyvät. (Laine 2007, 41–42.)

Analyysin viimeisessä vaiheessa, eli synteisivaiheessa, luodaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. Erillään tarkasteltuja merkityskokonaisuuksia tarkastellaan nyt yhdessä, jolloin voidaan osoittaa niiden välisiä suhteita ja tietyt merkityskokonaisuudet saattavat korostua. Synteisivaiheessa aletaan analyysin tuloksena syntyneitä tutkimustuloksia verrata aiempien tutkimusten tuloksiin ja aiheen käsittelyssä otetaan mukaan aiheeseen liittyvä teoria. Teoriatieto ja aiemmat tutkimustulokset auttoivat minua syventämään ymmärrystäni saamistani tutkimustuloksista ja johtivat opinnäytetyöni varsinaisten johtopäätösten muodostumiseen teoreettisemmalla tasolla. Aineiston analysoiminen oli kaiken kaikkiaan pitkä prosessi, jonka aikana palasin useampaan kertaan alkuperäiseen tutkimusaineistooni ja kuuntelin nauhoittamiani haastatteluita läpi saadakseni vahvistusta tekemilleni tulkinnoille. (Laine 2007, 43–44.)

KUVIO 4. Aineistolähtöisen analyysin eteneminen fenomenologis-hermeneuttisen perinteen mukaisesti

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Työelämässä vapaaehtoinen lapsettomuus vahvuutena

Yhtenä tutkimukseni mielenkiinnonkohteena oli selvittää, millaista suhtautumista haastateltavani ovat kokeneet vapaaehtoisesti lapsettomina sosiaalialan työntekijöinä. Haastateltavani kokivat, että lapset ovat usein ensimmäisten puheenaiheiden joukossa, kun tavataan uusia ihmisiä ja näin ollen myös heidän lapsettomuutensa oli työpaikalla tullut esille. Vaikka kaksi haastateltavistani olikin turhautunut siitä, että lapsista usein kyseltiin, enimmäkseen ihmisten kiinnostus asiaa kohtaan ymmärrettiin. Naiset tiedostivat, että tietynikäisten naisten oletettiin olevan äitejä ja he poikkesivat tästä normista. Haastattelemani naiset olivat tuoneet työpaikoillaan vaihtelevasti esille lapsettomuuteensa johtavia tekijöitä. Kaksi haastateltavistani on kertonut avoimesti kyseessä olleen vapaaehtoinen valinta ja kaksi taas koki kyseessä olevan yksityisasia, josta puhumista ei kokenut välttämättä tarpeelliseksi työympäristössä.

Haastattelemieni kokemukset siitä, että lapsi-asiaa kysytään usein ensimmäisten asioiden joukossa, antaa äitiydestä yhä kuvaa sosiaalisena normina. Naiset myös itse tiedostivat olevansa vähemmistöasemassa, joten kyselyitä lapsista ei koettu negatiivisena vaan niiden tausta ymmärrettiin. Haastatteluista tulikin esille, että huolimatta siitä, että naiset ovat itse tehneet valinnan pysyä lapsettomina, joutuvat he usein määrittämään itsensä lapsien puuttumisen kautta muille ihmisille. Tämä myös antaa kuvaa lapsista sosiaalisena normina ja lapsettomuutta tästä poikkeavana muotona. Varsinaiset syyt lapsettomuuden taustalla saatettiin kuitenkin jättää kertomatta.

Haastateltavani korostivat, että suhtautuminen työpaikoilla on vahvasti paikkakohtaista. Kävi ilmi, että ristiriitaa erityisesti varhaiskasvatuksessa työskentelyn ja vapaaehtoisen lapsettomuuden välillä pidetään suurena. Vapaaehtoisesti lapsettoman ammattitaito helposti kyseenalaistetaan, koska tällä ei ole omia lapsia, ja ammatinvalintaansa saattoi joutua perustelemaan. Kysymykset siitä, miksi joku joka ei halua lapsia haluaa työskennellä lasten kanssa, olivat tulleet tutuiksi. Varhaiskasvatuksessa työskennellessä painostus äitiyteen koettiin suurempana, sillä henkilökunnan puheenaiheet liikkuvat enemmän lasten parissa, ja lapsista sekä niiden hankinnan mahdollisesta suunnittelusta myös kyseltiin enemmän. Koska vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liitetään usein käsityksiä lap-

sivihasta, saattavat lasten kanssa työskentelevät vapaaehtoisesti lapsettomat joutua kohtaamaan muita enemmän ihmetystä ja tarvetta puolustautumiseen. Myös yksi varhaiskasvatuksen puolella työskentelevä haastateltavani oli aiemmassa työpaikassaan kokenut tarvetta täsmentää asiaa.

”Mä en oo lapsien vihaaja. Et voin tehdä lapsien kaa töitä mutten halua omia.”

Lastensuojelun puolella erinäiset haastavat tilanteet koettiin sellaisiksi, joissa lapsen perhe saattaa herkemmin kyseenalaistaa työntekijän osaamisen tämän lapsettomuuden perusteella. Pääosin suhtautuminen oli kuitenkin koettu hyväksi eikä lapsettomuuden nähdä vaikuttavan työntekijän ammattitaitoon. Osaltaan lapsettomuudesta ajatellaan olevan lastensuojelussa myös etua, sillä koettiin, että työntekijä pystyy tällöin pitämään omat tunteet paremmin erillään työstään.

Enimmäkseen vapaaehtoisen lapsettomuuden koettiin olevan työelämässä positiivinen asia. Vapaaehtoisesti lapsettomia pidetään joustavina ja ahkerina työntekijöinä, joita eivät sido lasten aikataulut ja jotka ovat vähän poissa. Erityisesti työtä hakiessa lapsettomuudesta koettiin olevan etua. Kaksi haastateltavaani kertoi halunneensa tuoda asian työhaastatteluissa itse esille, ettei heidän ajatella jäävän lähiaikoina äitiyslomalle ja joutuvan siksi valintaprosessista sivuun. Yksi haastattelemani kuitenkin kertoi mietti-neensä paljon sitä, miten toisi diplomaattisesti työhaastatteluissa esille haluttomuutensa saada lapsia. Nainen pelkäsi, että vastapuolesta riippuen asia voisi kääntyä myös häntä vastaan.

Äitiys nähdään haastatteluiden perusteella edelleen vahvasti ikäsidon naisena, tiettyyn elämänvaiheeseen normitettuna elämäntapahtumana. Pitkin haastatteluja nousi esille naisten kokemuksia siitä, että tiettyyn ikään mennessä ”pitäisi” olla lapsia. Vaikka normaalibiografia ei enää säätelekään elämäntapahtumamme yhtä vahvasti kuin ennen, nähdään lapset tästä huolimatta osana luonnolliseksi katsottua elämäntapahtumaa. Haastateltavat toivat esille pitäneensä itsekkin lastenhankintaa nuorempana itsestään selvyytenä ja vasta aikuisiässä kyseenalaistaneet käsityksen. Sukupuoleen ja perheeseen liitettävät normit ovatkin usein jo lapsuudessa sosialisoinnin ja kulttuurin myötä sisäistettyjä, ja niiden kyseenalaistaminen on tämän vuoksi vaikeaa. Haastateltavistani enemmistö epäilikin, että kyselyt lapsien hankinnasta tulevat lisääntymään sen jälkeen kun he ohittavat Suomessa tyypilliseksi katsotun iän hankkia lapsia. Toisaalta elämäntapahtuman eräänlaista sosi-

aalista aikataulua pidettiin myös nuorempana uteluilta suojaavana tekijänä. Opintojen olleessa kesken ja puolison puuttuessa pitivät ihmiset niitä automaattisina syinä sille, miksei lapsia vielä ollut ja näin kyselyiltä vältyttiin.

Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat tuoneet esille syrjinnän kokemuksia loma-aikojen valinnan ja ylitöiden jakautumisen suhteen (Helsingin Sanomat 2014). Ylitöiden kasaantuminen lapsettomille harmittikin yhtä haastattelemaani. Hän koki usein unohdettavan, että myös lapsettomilla on oma elämä vapaa-ajalla elettyään. Haastattelemani kertoivat, että loma-aikojen valinnassa heidän oletetaan usein joustavan perheellisiä enemmän ja valitsevan lomansa koulujen loma-aikojen ulkopuolelta. Haastattelemistani enemmistö ei kuitenkaan kokenut joutuneensa tämän takia työelämässä epätasa-arvoiseen asemaan. Omat lomamat sijoitettiin mieluummin koulujen loma-aikojen ulkopuolelle, jolloin matkailukohteet olivat rauhallisempia.

Haastatteluiden mukaan vapaaehtoisesti lapsettomien kokemus epätasa-arvoisesta kohtelusta onkin paljon kiinni myös omasta näkökulmasta asiaa kohtaan. Syrjinnänkokemuksia varmasti saa jos liittyy kaiken vapaaehtoisesta lapsettomuudesta johtuvaksi. Yksi haastateltavista totesikin elämän toimivan niin, että toisissa asioissa ollaan paremmassa asemassa ja toisissa huonommassa, ja näin se on kaikkien kohdalla. On hyvä huomioida tutkimuksessani myös skeeman käsite. Skeemat eli sisäiset mallit ovat ihmisen itsensä rakentamia käsityksiä todellisuudesta ja ne ohjaavat ihmisen tulkintaa ympäröivästä maailmasta. Aiemmat kokemukset siis vaikuttavat siihen, miten ihminen havainnoi ympäristöään. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 89.) Vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksiin syrjinnästä voi osaltaan myös vaikuttaa oma sisäistetty käsitys poikkeavuudesta. Ympäristöään havainnoimalla ihminen etsii vahvistusta jo olemassa olevalle sisäiselle mallilleen.

Kaikki haastateltavat toivat esille kokemusta siitä, että jaksavat töissään paremmin kun ei ole omia lapsia, joista vapaa-ajalla pitäisi työpäivän jälkeen huolehtia. Sen sijaan että sosiaalialalla työskentelyn ja vapaaehtoisesta lapsettomuuden välillä olisi nähty ristiriita, koettiin ne osaltaan toisiaan perusteleviksi asioiksi. Haastateltavat pitivät kodin rauhaa yhtenä tärkeimpänä hyvinvointia edistävänä tekijänä. Sosiaalialalla työskennellessä ollaan jatkuvasti tekemisissä ihmisten kanssa ja vastuussa muista. Haastateltavani kokivatkin työssä jaksamista edistävänä asiana sen, että ovat vapaa-ajalla vastuussa vain itsestään.

”Mä oon koko aika ihmisten kanssa tekemisissä työssäni ni mä tarviin sellasta omaa aikaa ja omaa rauhaa. – – Koska jos on koko aika sama rumba kotona ja töissä, ni se vaatii kyl aika paljon ihmiseltä. – – Musta se on ainaki voimavara et saa olla yksin.”

”Se on ihanaa, vapauttavaa, hyvinvointia edistävää ja jaksamista edistävää, kun voi mennä kotiin ni siellä on rauha. Siellä ei oo vastuu muusta kun itestäni.”

Yksi haastateltavistani nosti esille sosiaalialan historian yhteiskunnallisessa äitiydessä ja pohtikin osaltaan ehkä toteuttavansa stereotypiaa yhteiskunnallisesta huolenpidosta hoivaviettinsä kanavoimisessa. Sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteen historiassa onkin ajateltu, että työn kautta lapsettomat naiset ovat saaneet mahdollisuuden toteuttaa luonnollista äidinkutsunsa. Kaksi haastateltavaani kokikin sosiaalialalla työskentelyn toimivan tietynlaisena suojakeinona lastenhankinta uteluita vastaan. Kun työssä toteuttaa naiselle oletettua hoivaviettä ja tekee jotain merkityksellistä, nähtiin heidän lapsettomuus ehkä hyväksyttävämpänä.

Haastatteluiden mukaan sosiaalialalla työskentely osaltaan lisäsi positiivisia kokemuksia ympäristön suhtautumisesta vapaaehtoista lapsettomuutta kohtaan. Työpaikalla ja työtä hakiessa vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin vahvuutena ja työnkuvan puolestaan lisäävän ymmärrystä sitä kohtaan miksei heillä ole lapsia.

7.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja sosiaaliset suhteet

Toinen merkittävä aihealue, mikä keräämästäni aineistosta nousi sen suhteen, kuinka hyväksyttävänä vapaaehtoista lapsettomuutta pidettiin, oli sosiaalisissa suhteissa kohdattu suhtautuminen. Siihen, miten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen suhtaudutaan, vaikuttaa haastateltavieni mukaan paljon myös asuinpaikka. Kolme haastateltavistani oli muuttanut aikuisiällä pieneltä paikkakunnalta isommalle ja tämä näkyi myös siinä, miten he kokivat ihmisten suhtautuvan heidän päätökseensä pysyä lapsettomina. Ero kokemuksissa oli selkeä, kun niitä verrattiin koko ikänsä pääkaupunkiseudulla asuneeseen haastateltavaan. Pääkaupunkiseudulla koko ikänsä asunut haastateltava ei kokenut kohdanneensa negatiivista suhtautumista vapaaehtoisen lapsettomuutensa vuoksi. Pienemmillä paikkakunnilla paine äitiyteen puolestaan koettiin suuremmaksi kuin isommissa

kaupungeissa. Nämä kolme haastateltavaani kuvaili paenneensa maaseudun perhekeskeisyyttä ja lasten hankintaa kaupunkiin, jossa maailmankuva avartunut ja päätöksen kanssa ollut helpompi elää. Toisin kuin maalla kaupungissa ihmisiä ei heidän kokemuksensa mukaan kiinnostanut hankkivatko he lapsia vai eivät. Vaikka maaseudulla asuminenkin koettiin mahdolliseksi, pidettiin ainakin väliaikaista muuttoa isommalle paikkakunnalle yleisenä ratkaisuna vapaaehtoisesti lapsettomille.

”Tuntu välillä et pakeninko jotain kulttia et täällä täytyy kulkea maha pystyssä ku oot kaksytkolme. Vähän niinku pakoon muutin toiselle paikkakunnalle. – – Vähän päälle kahenkymmenen on eroa pikkupaikkakunta vai isompi. [Äitiys]tulee nuorempana ja nuoremmilta sitä odotetaan.”

Sulkunen (2003, 117) toteaaakin poikkeavuuden olevan sosiaalisesti määrittävä rooli. Se, mikä määritellään poikkeavaksi minäkin aikakautena, voi vaihdella suuresti eri yhteisöjen välillä. Tämä selittää sitä, miksi toisella paikkakunnalla sosiaalisten normien vastaiseksi leimattu vapaaehtoinen lapsettomuus voi samanaikaisesti olla toisella paikkakunnalla täysin hyväksytty elämäntapa.

7.2.1 Lähipiirille itsestänselvyys

Enemmistö haastateltavistani koki oman lähipiirinsä suhtautuvan heidän vapaaehtoiseen lapsettomuuteensa hyvin. Toisinaan haastateltavat ovat kokeneet tarvetta perustella ihmisille päätöstään, mutta tämän jälkeen asiaa ei ole yleensä enää kyseenalaistettu. Usein asia on kuitenkin ollut haastateltavan perheelle ja ystäville yhtäläillä itsestänselvyys eikä heiltä kukaan ollut lapsia odottanutkaan. Tutkimukseni mukaan lähipiiri on nähnyt päätöksen lapsettomuudesta hyvänä asiana ja ymmärtänyt, etteivät lapset ole jokaista varten.

”Sut on taidettu tarkoittaa tekee kaikkee muuta tähän maailmaan mut ei jälkikasvua. Et on ehkä parempi näin. Eikä hän tarkottanu pahalla tai niin, ettei ois huolenpitoon kykenevä, mut se ettei kaikkien tarvi. – – Se tuntu hyväksynnältä. Tietynlainen vähän sellanen kaapista ulos tuleminen tavallaan omassa asiassaan. Et okei äidille toi on ok.”

Haastatteluissa nousseet havainnot poikkeavat jossain määrin aiemmin tehdyistä tutkimuksista perheen suhtautumisen suhteen. Vaikka lähipiirin on todettu suhtautuvan tuntemattomampia paremmin, on omien vanhempien suhtautuminen koettu ristiriitaisena. Haastattelemieni naisten puheessa kuitenkin korostui käsitys siitä, että lähipiiri on tienynyt heidän vapaaehtoisesta lapsettomuudestaan jo ennen kuin he ovat asiaa varsinaisesti tuoneet julki. Haastateltavistani kaksi koki, ettei heillä ajateltu olevan äidillisiksi katsottuja ominaisuuksia ja olivat itse asiasta samaa mieltä. Käsitukset oikeanlaisesta äitiydestä ja äidille soveliaista luonteenpiirteistä ovat aineistoni perusteella edelleen vahvasti sosiaalisesti rakentuneita. Koska haastatteleman naiset eivät täyttäneet niitä sosiaalisesti asetettuja odotuksia, joita äitiyteen liitetään, pidettiin heidän lapsettomuuttaan hyväksyttävänä.

Yhdellä haastateltavistani oli kuitenkin myös päinvastaisia kokemuksia perheen ja suvun suhtautumisesta. Hän kuvaili vanhan asuinpaikkakuntansa arvomaailmaa vanhoilliseksi ja perhekeskeiseksi ja koki tiiviissä sukuyhteisössä vaikeaksi olla lapseton. Haastateltava koki olevansa sukunsa ja perheensä silmissä toisen luokan kansalainen ja, että perheellisiä pidettiin parempina ihmisinä. Negatiivinen suhtautuminen vapaaehtoiseen lapsettomuuteen oli tullut esille vähättelevinä kommentteina sekä yksityisasioiden kyseilynä, minkä haastateltava on kokenut ahdistavaksi. Aineistoa kokonaisuutena tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava, että kyseinen haastateltava oli muita vanhempi ja näin myös hänen sukulaistensa arvomaailma on edustaa eri aikakautta.

7.2.2 Haaste ystävyysuhteille

Vaikka lähipiirin ja ystävien suhtautuminen päätökseen koettiin hyväksi, oli enemmistö haastateltavistani kokenut ystävien äidiksi tulon haasteeksi ystävyysuhteelle. Vapaaehtoisen lapsettomuuden merkitys koettiin suurimmaksi juuri sosiaalisia suhteita muuttavana tekijänä, ja oman elämänvalinnan koettiin näkyvän arjessa erityisesti siinä, että ystäviään näkee harvemmin. Haastateltavat kokivat, ettei heidän kuulumisistaan oltu kiinnostuneita eikä seuraa esimerkiksi kahville tai ravintolaan syömään enää tuntunut löytyvän. Haastateltavat kertoivat ymmärtävänsä lapsien olevan sillä hetkellä tärkein asia heidän ystäviensä elämässä, mutta kokivat että heitä vedetään mukaan samaan elämäntapaan väkisin. Haastateltavat kokivat, että ystävien alkaessa saada lapsia muuttuivat puheenaiheet koskemaan pelkästään perhe-elämän arkea ja lapsia. Tunne siitä, että

yhteinen maaperä ja puheenaiheet katoavat pitkistäkin ystävyyssuhteista lapsien myötä, toistui enemmistössä haastatteluista.

”Vaikka mä en oo valinnu sitä elämäntapaa ni kovasti mua yritetään saada siihen elämäntapaan sen puolesta, et mun kaikki kaverit häviää sinne mammalandiaan ja kukaan ei tuu enää moikkaamaan mua sit sinne mun maailmaan.”

”Sitä on jo puolittain murehtinuki että sitten kun ystävät on perheytyneet todenteolla. – Tulee tavallaan sellanen vaihe että elämäntilanteet eriytyy niin kauas. Toivottavasti sit taas jossain kohtaa lähentyy.”

Myös Kuivalaisen (2014, 76–78) tutkimukseen osallistuneet vapaaehtoisesti lapsettomat kokivat ystävyyssuhteiden mutkistuvan kun toinen saa lapsia. Heistä tuntui, että perheellisten ystävien oli vaikea ymmärtää, että heitä kiinnosti ystävänsä kuulumiset tämän lasten kuulumisten sijaan. Ystävyyssuhteiden muutoksessa vapaaehtoisesti lapsettomat naiset korostavatkin äidiksi tulleiden ystäviensä roolia. Vaikka he päällisin puolin hyväksyivätkin heidän ratkaisunsa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, odotettiin heidän silti jakavan lapsiarki heidän kanssaan. Vapaaehtoisesti lapsettomat havaitsivatkin valintansa poikkeavuuden juuri oman viiteryhmänsä kautta. Yksi haastattelevista kertoikin olevansa onnekas, koska enemmistö hänen ystävistään on myös vapaaehtoisesti lapsettomia. Tällöin vapaaehtoinen lapsettomuus ei näyttäyty sosiaalisessa elämässä negatiivisesti. Haastattelemani naiset korostivatkin lapsettomien ystävien merkitystä, sillä heidän kanssaan omaa turhautumista perheellisiin ystäviin pystyi purkamaan. Myös parisuhteen löytymisen kannalta vapaaehtoinen lapsettomuus koettiin haasteelliseksi, sillä lapsettomuus ei ollut sellainen asia mistä kompromisseja voisi tehdä. Kahdella haastateltavistani olikin kokemus siitä, että miesten mielenkiinto loppui siihen, kun he ilmaisivat haluttomuutensa hankkia lapsia.

7.2.3 Omissa kannanotoissa käytettävä harkintaa

Kolme haastateltavistani kertoi pohtineensa paljon sitä, miten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tulisi uusille ihmisille kertoa ja miten aiheesta tulisi puhua muita loukkaamatta. Yksi haastateltavistani kokikin, että on paljon paikkoja, joissa asiasta on parempi olla hiljaa esimerkiksi silloin kun tietää olevansa yksin mielipiteensä kanssa. On helpompaa

olla mainitsematta asiasta kuin lähteä puolustamaan vapaaehtoista lapsettomuuttaan. Vaikka haastateltavieni lapsettomuus oli enimmäkseen tiedossa, eivät he aina tuoneet esille kyseessä olevan omasta vapaasta tahdosta tehty ja pysyvä päätös. Kolme haastateltavaani kertoi joskus sivuuttaneensa utelut huumorilla, ympäriryöryillä vastauksilla tai antaen ymmärtää, että he joskus vielä hankkivat lapsia. Aineistosta nouseekin esille ainainen epävarmuus siitä, miten kukin tietoon vapaaehtoisesta lapsettomuudesta suhtautuu.

Lapsien koettiin nousevan erityisesti naisvaltaisella sosiaalialalla usein puheenaiheeksi ja näiden olevan tilanteita, joissa omien kannanottojen kanssa tulee olla varovainen. Lapset koettiin aihealueena monelle henkilökohtaiseksi ja hyvin herkäksikin aiheeksi ja tämän vuoksi nähtiin paremmaksi olla ottamatta asiaan julkisesti sen suuremmin kantaa. Haastattelemani painottivat, etteivät halua omalla elämäntapavalinnallaan kuitenkaan loukata toisten äitiyden kokemusta tai vähätellä heidän iloaan.

Erityisesti naisten kertomukset lapsettomuusuteluilta suojaavista tekijöistä ja kannanottojensa harkinnasta, välittävät kuvaa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta normien vastaisena ja epähyväksyttävänä ilmiönä. Oma ikä, parisuhteen puuttuminen, keskeneräiset opinnot ja sosiaalialalla työskentely nähtiin esimerkkeinä asioista, jotka vähensivät ihmisten heihin kohdistamia odotuksia lapsista. Aineistossani jokainen nainen toi esille jonkin tilanteen, jossa he olivat kokeneet, että omasta vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on parempi pysyä hiljaa. Näin he ovat halunneet joko varmistua siitä, etteivät loukkaa muita omalla mielipiteellään tai helpottaa omaa asemaansa yhteisön jäsenenä. Ilmiötä voidaankin ymmärtää sosiaalisen myöntyvyyden käsitteellä. Sosiaalinen myöntyvyys on konformismin laji, jossa yksilö säilyttää yksityisesti kiistelystä aiheesta oman mielipiteensä, mutta ei ota siihen julkisesti kantaa tai ilmaisee olevansa enemmistön kanssa samaa mieltä. (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 141.) Sosiaalinen myöntyvyys nähdään silloin helpompana vaihtoehtona kun tiedetään, etteivät muut paikallaolijat jaa samaa näkemystä.

7.3 Yleisesti välittyvä kuva ilmiöstä

7.3.1 Käsitteitä vapaaehtoisesti lapsettomista

Kuten vapaaehtoista lapsettomuutta koskevissa aiemmissakin tutkimuksissa, myös omasta aineistostani nousi esille, miten vapaaehtoisesti lapsettomiin liitetään tiettyjä käsityksiä. Edelleen käsitys siitä, etteivät vapaaehtoisesti lapsettomat pidä lapsista, tuntuu olevan tiukassa. Kuitenkin haastattelemistani naisista enemmistö teki tai oli tehnyt töitä lasten kanssa. Myös lähipiirissä oli lapsia joita naiset kertoivat mielellään hoitavansa.

Vapaaehtoisesti lapsettomia pidetään haastateltavien kokemuksesta helposti keskenkasvuina, sillä vanhemmuutta pidetään merkinä aikuiseksi kasvamisesta. Aineistoni mukaan vapaaehtoisesti lapsettomiin liitetään myös käsityksiä uraorientoituneesta, aktiivisesta ja paljon ystävien tapaamisia sisältävästä elämästä, koska vapaa-aika ei kulu perhe-elämän pyörittämiseen. Suhtautuminen naisten päätökseen pysyä lapsettomana on osaltaan ollut myös ihailevaa ja kadehtivaa, sillä heidän elämäänsä on yhdistetty ajatus huolettomuudesta. Yksi haastattelemistani koki, että vapaaehtoisesti lapsettomien odotetaan olevan jotenkin erilaisia ja viettävän hieman tavallisesta poikkeavampaa ja merkityksellisempää elämää. Tällöin päätös lapsettomuudesta hyväksytään ehkä helpommin. Aikaisemmissa tutkimuksissa onkin tuotu esille kompensaation käsite: usein vapaaehtoisesti lapsettomien ajatellaan kaikella toiminnallaan pyrkivän täyttämään lapsettomuuden aikaansaamaa tyhjiötä. Yleisesti haastattelemani naiset kuitenkin kokivat, että vapaaehtoisesti lapsettomiin liitettävät stereotypiat ovat vähentyneet tai ainakaan he eivät ole niitä kohdanneet.

Sulkusen (2003, 118) mukaan poikkeavaan rooliin leimautuminen voi johtaa siihen, että ennen pitkään ihminen alkaa käyttäytyä näiden rooliodotusten mukaisesti. Myös leimautunut rooli opitaan ja sisäistetään niin, että se mielletään lopulta osaksi omaa persoonallisuutta. Yksi haastattelemistani naisista vitsailikin, ettei siksi ehkä kokenut vapaaehtoiseen lapsettomuuteen yhdistettävien stereotypioita, koska edusti sitä stereotypiaa. Kaiken kaikkiaan vapaaehtoisesti lapsettomiin yhdistettävät stereotypiat koettiin pääasiassa positiivisiksi. Kaksi haastattelemaani naista kuitenkin pohti, miten suhtautuminen heidän lapsettomuuteensa tulee muuttumaan tulevaisuudessa. Nyt he ovat vielä

iässä, jossa lapsen hankkiminen on ainakin periaatteessa mahdollista ja tämä saattaa vähentää heihin kohdistettua stigmaa.

”Mä olen vielä sen ikänen että joku tuntemattomampi saattaa ajatella et tolla nyt ei oo vielä. Ei oo vielä outolintu. Mut mä voin kuvitella et kymmenen vuoden kuluttua tilanne on jo ihan toinen.”

Haastattelemistani naisista kaikki olivat kohdanneet epäilyjä siitä, että he vielä muuttavat asian suhteen mieltään. Koettiin turhauttavaksi että päätöstä joutui perustelemaan ja painottamaan sen pysyvyyttä. Yksi haastateltavista totesikin, että sterilisaation teettäminen oli hänelle tärkeää juuri vahvistamaan päätöksen vapaaehtoisuutta ja lopullisuutta. Haastateltavista kaksi kertoi tapauksista, joissa pienen vauvan sylissä pitämisen on odotettu synnyttävän heissä niin sanottua vauvakuumetta.

”Yks sano et nyt hei kaikki muuhkimaan vauvakuumetta. Ni silloin oli pakko sanoo et taidan olla immuuni.”

”Ei se synny noin vaan se himo mihinkää vauvoihin.”

7.3.2 Mediassa mahdollisuus valita

Media välittää haastateltavieni kokemuksesta edelleen kuvaa perhe-elämästä sosiaalisena normina, vaikka vapaaehtoinen lapsettomuus onkin saanut viime vuosina enemmän näkyvyyttä. Tv-sarjoissa ja elokuvissa nähtiin tyypillisenä juoni, jossa nuoren naisen oli mahdollista poiketa yhteiskunnan normaaliksi katsomasta elämäkulusta, kunhan lopulta kuitenkin palaisi niin sanottuun valtavirtaan eli menee naimisiin ja hankkii lapsen.

”Ikään kuin joku kakkutaikina joka kohoaa siitä muotin yli mutta lässähtää kuitenkin lopulta sinne. Kaikki potentiaali on johonkin muuhun mutta sitten se katkeaa.”

Näin media tuottaa niitä normatiivisia odotuksia, joita naiseudelle asetamme, ja vahvistaa sukupuolirooleja. Lehdissä artikkelit koskien vapaaehtoista lapsettomuutta ovat haastattelemieni mukaan lisääntyneet. Nykyään mediassa näkyy myös enemmän kriittistä keskustelua lastenhankintaa itsestäänselvyytenä pitävistä käsityksistä. Huonona pidet-

tiin kuitenkin sitä, että keskustelu vapaaehtoisen lapsettomuuden ympärillä tuntuu jä-mähtäneen paikoilleen. Samat teemat toistuvat tasasin väliajoin ja kirjoituksissa keskity-tään vapaaehtoisten lapsettomien erilaisuuteen sen sijaan, että sitä pidettäisiin vain yh-tenä ihmisen ominaisuutena.

Kaksi haastateltavistani oli kuitenkin sitä mieltä, että huonoa suhtautumista vapaaehtoi-sia lapsettomia kohtaan pystyi kyllä löytämään niin halutessaan. Internet koettiin erityi-esti paikaksi, jossa kannattaa valita harkiten ne sivustot missä käy. Pahimmillaan Inter-net-foorumit koettiin paikoiksi, joissa vapaaehtoisesti lapsettomia haukutaan, ja par-haimmillaan sieltä löysi tukea ja samanhenkisyttä. Myös katsomansa TV-sarjat ja elo-kuvat pystyy valitsemaan niin, ettei äitiyden ja perhe-elämän korostaminen ala häiritse-mään. Kaiken kaikkiaan mediassa käytävä keskustelu vapaaehtoisesti lapsettomien syr-jinnästä ja sorrosta koettiin osaltaan hieman kärjistyneeksi. Aineistoni antaakin positii-visemmän kuvan median suhtautumisesta vapaaehtoiseen lapsettomuuteen mitä Sassin (2004) amerikkalaismediasta tekemä tutkimus.

7.3.3 Äitiys arvotettuna normina

Enemmistö haastateltavistani koki, ettei vapaaehtoinen lapsettomuus kuitenkaan ole tasa-arvoinen valinta Suomessa. Vapaaehtoinen lapsettomuus koettiin valinnaksi vähemmis-töön kuulumisesta ja näin ollen tulee olla vahva, että pysyy omassa päätöksessään mui-den mielipiteistä huolimatta. Yksi haastateltavistani tiivisti, että Suomessa vapaaehtoi-sesti lapseton saa olla, kunhan ei vaadi mitään ja on asiasta hiljaa. Pääkaupunkiseudulla koko ikänsä asunut haastateltavani kuitenkin erottui joukosta ja koki vapaaehtoisen lap-settomuuden olevan Suomessa yhtäläillä hyväksyttävä ja tasa-arvoinen valinta kuin lap-sien hankinnankin. Hänen kokemuksensa mukaan nykyään pidetään normaalina, ettei haluta lapsia ja ajatellaan sen olevan jokaisen oma päätös. Näkemys vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tasa-arvoisena valintana heijastuukin siihen kokemukseen, joka haas-tateltavillani on suhtautumiseroista kaupunkien ja pienempien paikkakuntien välillä.

Haastateltavani olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että äitiyden ensisijainen asema on näkyvissä vallitsevassa arvomaailmassa. Äitiys onnen tuojana nähdään yhteiskunnassa tietynlaisena tabuna, jota ei sovi kyseenalaistaa. Vaikka Suomea pidetään nykyään var-sin individualistisena maana, saattaa arvojen hidas muuttuminen selittää osaltaan sitä,

mikseivät perhettä koskevat arvot ole vielä muuttuneet yksilöllistymistrendin mukana. Opinnäytetyöni haastatteluiden tekoaikaan mediassa käytiin keskustelua tapahtuneista perhetragediasta, jossa äiti oli surmannut lapsensa, ja aihe nousi esille myös kahdessa haastattelussa. Haastattelemani naiset toivoivat, että yhä enemmän käytäisiin keskustelua äitiyden vaatimuksista ja rikottaisiin käsitystä ruusuisesta äitiydestä. Haastateltavat pitivätkin tärkeänä, että kaikilla olisi mahdollisuus valita lapsettomuus ilman ympäristön painostusta tai ajatusta siitä, että lapsia kuuluu olla. Pidettiin myös tärkeänä, että äitiyden huonoista puolista voitaisiin keskustella rehellisesti ja vähentää näin sosiaalista painetta äitiyden ihannointiin. Yksi haastateltavistani halusikin korostaa, että hänestä parasta lastensuojelua on ollut se, ettei koskaan hankkinut omia lapsia. Päätös lapsettomuudesta on syntynyt vuosien harkinnan tuloksena ja rehellisenä arviona siitä mitä hän olisi pystynyt lapselle antamaan.

”Et enemmän ihmiset tutkiskelis itseänsä ennenkö hankkii niitä lapsia. Et haluaako oikeasti niitä lapsia ja onko oikeasti itsestä vanhemmaksi.”

Lapsiperheiden ja äitiyden arvottaminen muita korkeammalle näkyy haastateltavieni mukaan niin politiikassa kuin ihmisten asenteissakin. Politiikassa yksin- ja kaksinelävi- en aseman parantaminen jää usein lapsiperheiden asioiden ajamisen jalkoihin. Tasa-arvoisen avioliittolain käynnistämä keskustelu perhearvoista koettiin virkistävänä ja sen toivottiin monimuotoistavan perhekäsityksiä niin, että kaikilla on mahdollisuus elää niin kuin itse haluaa. Yksi haastattelemistani kertoi kiinnittäneensä erityistä huomiota siihen, miten sosiaalialan asiakkaita verratessa lapsiperheiden asema arvotetaan usein muita korkeammalle. Näin käy esimerkiksi silloin, kun keskustellaan kunkin asiakasryhmän ansaitsemista eduista. Myös omassa sosiaalisessa elämässä arvotus näkyy: vapaaehtoisesti lapsettomien naisten elämään yhdistetään ajatus helppoudesta, joten kaksi haastattelemaani kokikin, ettei heillä ollut oikeutta valittaa asioista. Normien rikkomisesta seuraakin yhteisössä yleensä paheksuntaa, joka vapaaehtoisen lapsettomuuden kohdalla näkyy näin myös ystäväpiirissä. Ystävien perhehuolien rinnalla vapaaehtoisesti lapsettomien huolet koettiin arvoasteikossa vähemmän merkittäviksi.

”Mutta se arvotus on se pointti, et kumpaa arvostetaan enemmän. Näissä se kyllä näkyy. Hyvä-paha-näkökulma. Et jos joku ihminen on valinnu jonkun elämän tai mäki oon valinnu tän oman elämäni, ni sitten ei oo oikeus valittaa jostain asiasta ehkä.”

7.4 Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n merkitys ja annettuja kehitysehdotuksia

Toinen tutkimuskysymykseneni koski Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n toimintaa. Haastattelemistani naisista kukaan ei ollut parhaillaan Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n varsinainen jäsen, mutta kuuluivat yhdistyksen suljettuun Facebook-ryhmään. Naiset kokivat, ettei tarvetta liittymiselle ollut tullut, mutta mielenkiinnolla kuitenkin seurasivat aiheen ympärillä käytävää keskustelua ja yhdistyksen varsin aktiivinen Facebook-ryhmä koettiin hyväksi. Syyt sen taustalla, mikseivät haastateltavani olleet yhdistyksen jäseniä, vaihtelivat. Enemmistö ei kokenut yhdistyksen jäsenyyttä tässä elämäntilanteessaan tarpeelliseksi: omalta ystäväpiiriltä saatiin tarvittu tuki eikä vapaaehtoisesti lapsettomien aseman ajamiseen koettu niin suurta tarvetta. Yksi haastateltavistani oli seurannut aktiivisesti yhdistyksen perustamista, mutta kokenut perustamisvaiheen kärkkäiden ulostulojen eroavan siitä, miten ajatteli itse että Vapaaehtoisesti lapsettomien asemaa tulisi ajaa.

Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n merkitys nähtiin suureksi erityisesti sosiaalisen tuen tarjoajana ja uusien sosiaalisten kontaktien luomisessa. Kaksi haastateltavaa nosti erityisesti Internetissä sijaitsevat erilaiset keskustelufoorumit tärkeiksi tuen lähteiksi. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n Facebook-ryhmä koettiin paikaksi, jossa voi purkaa omia tuntojaan ja ilmaista ajatuksiaan ilman, että tarvitsee pelätä loukkaavansa jotakuta. Haastateltavat kokivat yhdistyksen myös paikaksi, jonka kautta voisi löytää samanhenkistä keskusteluseuraa esimerkiksi jos on kaveripiirinsä ainoa lapseton. Myös tieto siitä, ettei ole ainoa vapaaehtoisesti lapseton vaan on olemassa muita ihmisiä, jotka jakavat samat ajatukset, välittyi yhdistyksen kautta.

”Se [yhdistyksen merkitys] et omaa heimoa on jossakin ja joku suljettu porukka, missä voi päästellä niitä höyryjä vaikka välillä eikä tarvi varoa välttämättä puheitaan.”

”Tää vois olla sellanen porukka mistä uusia ystäviä vois lähte hakemaan ilman netti-deitti-ilmotusta.”

Vaikka haastattelemanani eivät itse olleet yhdistyksen jäseniä, pitivät he tärkeänä tietoa siitä, että tukea oli saatavilla sitä tarvitseville. He eivät myöskään sulkeneet pois mahdollisuutta siitä, että joku päivä itse liittyisivät yhdistykseen. Yksi haastattelemistani piti

myös tärkeänä asiana yhdistyksen olemassaolossa sitä, että on paikka jonka kautta vapaaehtoista lapsettomuutta vielä harkitsevat voivat löytää ihmisiä, jotka voivat kertoa omista kokemuksistaan. Yhdistyksen ja sen Facebook-sivujen kautta välittyi myös tietoa erilaisista tutkimuksista ja artikkeleista aihetta koskien. Kaksi haastattelemaani ei kuitenkaan halunnut korostaa yhdistyksen toimintaa niinkään vertaistuellisena. Vertaistuen käsitteen he yhdistivät ongelmaan tai huonoon asiaan, kun taas vapaaehtoinen lapsettomuus koettiin hyväksi asiaksi, omaksi päätökseksi josta tulee voida iloita.

Koska kukaan haastattelemistani ei ollut Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n varsinainen jäsen, ei kaikilla ollut selvää kuvaa yhdistyksen toiminnasta. Kehitysehdotuksina haastatteluista korostuikin tarve tuoda yhdistyksen toimintaa enemmän esille ja tiedottaa yhdistyksen toiminnasta näkyvämmiin. Erilaiset kampanjat ja tempaukset koettiin hyväksi tavaksi luoda positiivisempaa kuvaa vapaaehtoisesti lapsettomista ja saada näkyvyyttä asialle. Tunti vanhukselle -kampanja nähtiin hyvänä esimerkkinä onnistuneesta paremman julkisuuskuvan rakentamisesta kampanjan keinoin. Myös erilaiset paikalliset järjestäytymiset ja kokoontumiset nähtiin tarpeellisiksi. Yksi haastattelemistani toivoi, että yhä useampi vapaaehtoisesti lapseton tulisi julkisuuteen omilla kasvoillaan. Näin käsitystä ilmiön harvinaisuudesta ja vapaaehtoisten lapsettomien erilaisuudesta voitaisiin hälventää. Uusi informaatio onkin Puohiniemen (2002, 77) mukaan yksi merkittävä arvomuutoksia edistävä tekijä.

8 YHTEENVETO JA POHDINTA

8.1 Yhteenveto tutkimustuloksista

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenäni oli selvittää, kuinka hyväksyttävänä valintana vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy sosiaalialalla työskentelevien naisten kokemuksissa. Haastattelemi naiset liittivät erityisesti työelämään paljon hyväksyttävyyden kokemuksia. Heidän lapsettomuuteensa oli suhtauduttu työelämässä pääasiassa hyvin, vaikka varhaiskasvatuksen puolella ihmetystä ammatinvalinnasta olikin kohdattu. Vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin työelämässä voimavarana ja vahvuutena, ja heihin liitettiin paljon positiivisia stereotypioita. Sosiaalialalla työskentelyn nähtiin osaltaan lisäävän ymmärrystä vapaaehtoista lapsettomuutta kohtaan, sillä sosiaalialan historialle on tyypillistä käsitys yhteiskunnallisesta äitiydestä ja lapsettomat naistyöntekijät. Vapaaehtoisen lapsettomuuden nähtiin myös edistävän jaksamista työskennellä vaativalla alalla. Työtä hakiessa vapaaehtoinen lapsettomuus koettiin eduksi, joka haluttiin työhaastatteluissa ottaa myös itse esille. Haastateltavani eivät kokeneet työssään joutuvansa epätasa-arvoiseen asemaan vaan uskoivat kokemuksen olevan paljon omasta näkökulmasta kiinni. Jos ympäristöään havainnoi syrjinnän kokemuksia etsien, koettiin niitä varmasti myös löytyvän.

Lähipiirin koettiin suhtautuvan haastateltavieni vapaaehtoiseen lapsettomuuteen pääasiassa hyvin, mikä lisää kokemusta valinnan hyväksyttävyydestä. Asian koettiin olleen perheelle ja ystäville yhtä itsestään selvä kuin se oli ollut heille itselleenkin. Äidillisiksi katsottujen ominaisuuksien puuttuminen koettiin asiaksi, joka lisäsi päätöksen hyväksyttävyyttä lähipiirin silmissä. Vaikka vapaaehtoisesti lapsettomiin edelleen liitetään tiettyjä stereotypioita, kokivat haastateltavat ainakin negatiivisten stereotypioiden vähentyneen. Median koettiin edelleen välittävän perhe-elämästä kuvaa sosiaalisena normina, mutta positiivisena pidettiin sitä, että myös vapaaehtoinen lapsettomuus on saanut viime vuosina enemmän näkyvyyttä. Myös kriittinen keskustelu lastenhankintaa itsestäänselvyytenä pitävistä käsityksistä on lisääntynyt. Naiset painottivatkin, että omilla valinnoillaan pystyi säätelemään sitä kokemusta ja informaatiota, joka median kautta välittyi.

Sosiaalsiin suhteisiin liitettiin kuitenkin myös epähyväksyttävyyden kokemuksia. Vaikka ystävät suhtautuivat vapaaehtoiseen lapsettomuuteen hyvin, muodostui kokemus valinnan epähyväksyttävyydestä ystävien perheellistymisen myötä. Ystävien tullessa äideiksi muuttuivat puheenaiheet koskemaan vain perhe-elämää ja tätä kautta myös haastateltavieni odotettiin elävän lapsiarkea ystäviensä kanssa. Tutkimuksestani nousi esille vapaaehtoisesti lapsettomien huoli sosiaalisten suhteiden merkittävästä vähenemisestä ystävien perheellistymisen seurauksena. Lapsettomien ystävien merkitys korostuikin haastateltavieni puheessa.

Tutkimuksessani perusteella äitiyttä voidaan edelleen pitää sosiaalisena normina, jonka oletetaan liittyvän olennaisena osana tiettyyn elämäntavan vaiheeseen. Uusia ihmisiä tavatessa lapset tulevat puheeksi erityisesti naisilla ensimmäisten asioiden joukossa ja näin lapsettomat joutuvat määrittämään itsensä tietyn puutteen kautta. Heidän myös oletetaan muuttavan mieltään asian suhteen. Erityisesti vallitsevassa arvomaailmassa äitiyden ensisijaisuus on tutkimukseni mukaan näkyvissä. Äitiys nähdään kyseenalaisittamattomana onnen tuojana, jota kohtaan vapaaehtoinen lapsettomuus näyttää kriittikkinä. Lapsiperheiden ja äitiyden arvottaminen muita korkeammalle näkyy haastateltavieni mukaan niin politiikassa kuin ihmisten asenteissakin. Politiikassa yksin- ja kaksinelävien aseman parantaminen jää usein lapsiperheiden asioiden ajamisen jalkoihin. Myös omassa sosiaalisessa elämässä arvotus näkyy siinä, että ystävien perhehuolien rinnalla vapaaehtoisesti lapsettomien huolet koettiin arvoasteikossa vähemmän merkittäviksi.

Tutkimukseni mukaan vapaaehtoisesti lapsettomien naiset tiedostavat hyvin selvästi kuuluvansa elämäntapa valintansa kanssa vähemmistöön eikä vapaaehtoista lapsettomuutta voi näin pitää tasa-arvoisena valintana – ainakaan kaikkialla Suomessa. Pienemmillä paikkakunnilla paine äitiyteen koettiin suurempana mitä isoimmissa kaupungeissa. Vapaaehtoisen lapsettomuuden epähyväksyttävyyden kokemuksista kertoo myös se, että omassa kannanotoissa ollaan varovaisia. Pidetään helpompina vaieta asiasta tai sivuuttaa aihe huumorilla, ympärilyönteillä vastauksilla tai antaen ymmärtää, että joskus vielä hankkii lapsia, kuin kertoa todellinen kanta asiaan. Tutkimuksessani nousi esille, että ikä, parisuhteen puuttuminen, keskeneräiset opinnot ja sosiaalialalla työskentely nähtiin esimerkkeinä asioista, jotka suojaavat lapsien hankintaa koskevilta uteluilta ilman, että vapaaehtoinen lapsettomuus nousee esille. Tutkimukseni perusteella vapaaehtoista lapsettomuutta ei voidakaan pitää Suomessa täysin hyväksyttynä vaihtoehtona

äitiydelle. Sosiaaliset normit ja vallitseva arvomaailma vaikuttavat edelleen vahvasti siihen, miten yksilöiden oletetaan elämänsä elävän ja mitä kulloiseenkin elämänvaiheeseen katsotaan kuuluvaksi.

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli haastateltavieni ajatukset Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:stä. Haastattelemanin naiset eivät olleet yhdistyksen jäseniä, mutta kuuluivat yhdistyksen suljettuun Facebook-ryhmään seuraten aiheen ympärillä käytävää keskustelua. Yhdistyksen jäsenyyttä ei pidetty tässä elämäntilanteessa tarpeellisena, mutta myöskään mahdollisuutta liittymiseen ei suljettu pois. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n merkitys nähtiin suurena erityisesti tiedon välittäjänä ja sosiaalisen tuen tarjoajana. Tieto siitä, että tukea on tarvittaessa saatavilla, koettiin tärkeäksi. Yhdistyksen aktiivinen Facebook-ryhmä saikin kiitosta paikkana, jossa omia tuntojaan pysty purkamaan ilman, että sanojaan täytyy varoa. Kun yleinen asenneilmapiiri edellyttää varovaisuutta kannanotoissa, on tärkeää olla edes jokin paikka jossa vapaaehtoisesti lapsettomat eivät koe olevansa vähemmistössä.

Yhdistyksen kautta nähtiin mahdollisena löytää samanhenkistä keskusteluseuraa ja uusia ystävyysuhteita. Tutkimuksestani esille noussut huoli ystävien menettämisestä kertookin parhaiten siitä tarpeesta, joka yhdistykselle on. Tutkimuksestani nousseita kehitysehdotuksia ovat yhdistyksen ja sen toiminnan näkyvyyden lisääminen, positiivisemmän kuvan luominen erilaisin kampanjoin sekä lisää paikallisia kokoontumisia. Lisäksi toiveena oli saada yhä useampi vapaaehtoisesti lapseton julkisuuteen omilla kasvoilla, jotta ilmiöön liitettävä erillaisuuden ajatus hälvenisi.

8.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin, sillä tietoa hankitaan melko vapaamuotoisin ja arkielämän vuorovaikutusta muistuttavin keinoin. On tärkeää muistaa, että tutkijalla on tutkittavaan nähden institutionaalinen asema ja tällöin tutkimukseen osallistujien loukkaamattomuuden huomioimisen merkitys korostuu. Varsinkin käytettäessä avoimia tiedonkeruumenetelmiä voi olla vaikea etukäteen pohtia tutkimusasetelman mahdollisia eettisiä ongelmia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125, 127.)

Tutkimusetiikasta puhuttaessa kiinnittyy huomio erityisesti tutkittavien suojaan. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkijan tulee varmistaa, että antaessaan suostumuksensa osallistujat tietävät mistä tutkimuksessa on kyse. Tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät tulee kertoa osallistujille ymmärrettävästi. Tutkimuksesta ei pidä koitua vahinkoa tutkittavalle vaan osallistujien oikeudet ja hyvinvoinnin turvaaminen menee kaiken edelle. Kaikki tutkimuksen yhteydessä saatu tieto on luottamuksellista, joten tietoja ei luovuteta ulkopuolisille tai käytetä muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. Tutkimukseen osallistuvien henkilöllisyys ei saa tulla esille tutkimuksen missään vaiheessa eikä käydä ilmi lopullisesta tutkimuksesta. Tutkimuksen eettisyyden ja uskottavuuden varmistamiseksi tutkijan tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkija sitoutuu työnsä kaikissa vaiheissa rehellisyyteen, tarkkuuteen ja huolellisuuteen. Tutkimuksen eettinen kestävyys on tutkimuksen luotettavuuden toinen puoli ja näin perusta tutkimuksen laadulle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131–132.)

Virheitä välttääkseen tutkijan tulee arvioida tekemänsä tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioimiseen ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita, mutta tutkimusta tulee arvioida kokonaisuutena, jolloin sen johdonmukaisuus korostuu. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa myös tutkimusprosessin julkisuus kuten tutkimuksen yksityiskohtainen raportointi. Myös tutkijan tekemien havaintojen puolueettomuutta on hyvä arvioida. Laadullisessa tutkimuksessa myönnetään, että tutkimukseen osallistuvan kertomus suodattuu jossain määrin tutkijan oman kehyksen läpi, jolloin esimerkiksi tutkijan ikä, sukupuoli tai virka-asema voi vaikuttaa siihen, mitä hän kuulee ja havainnoi. Tämän tiedostaminen ja tutkimuksen puolueettomuuden kriittinen arvioiminen kuitenkin parantavat tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa huomioon tulee ottaa tutkimuksen tarkoitus, aineiston keruu, tutkimukseen osallistujat, tutkimuksen kesto ja eettisyys sekä aineiston analyysiin ja raportointiin liittyvät asiat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136, 140–142.)

Opinnäytetyöni eettisyyttä ja luotettavuutta pohiessani tarkastelen tutkimustani kokonaisuutena. Opinnäytetyössäni pyrin käyttämään mahdollisimman uusia lähteitä, mutta osa vapaaehtoista lapsettomuutta käsittelevästä kirjallisuudesta oli peräisin aina 1980–90-luvuilta saakka uudemman tutkimusaineiston vähäisyyden vuoksi. Opinnäytetyössäni käytin lähteinä pääasiassa julkaistua kirjallisuutta, pro gradu -tutkielmia ja muita tutkimuksia. Näin pyrin varmistamaan käyttämäni lähteiden luotettavuuden. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ilmiönä tutustuin sekä suomalaisten että kansainvälisten lähteiden

avulla, jotta sain aiheesta tietoa mahdollisimman laaja-alaisesti. Tutkimusprosessissa etenin laadullisen tutkimuksen perinteen mukaisesti ottaen huomioon myös tutkimukseni fenomenologisen lähestymistavan. Ennen tutkimuksen toteuttamista perehdyin tutkimuksen tekoon liittyvään kirjallisuuteen, johon palasin aina tarvittaessa läpi opinnäytetyön tekoprosessin. Opinnäytetyön olenkin kokenut olleen ennen kaikkea valtava harppaus tutkimuksenteon vieraaseen maailmaan, josta olen oppinut vähitellen lisää koko pitkän prosessin ajan.

Haastattelin neljää ihmistä kahden viikon sisällä marras-joulukuussa 2014. Koska aineistoni käsitti vain neljä sosiaalialalla työskentelevää vapaaehtoisesti lapsetonta naista, on tutkimukseni melko pieni eikä sen tuloksia voida yleistää koko Suomea koskeviksi. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, koska tavoitteena oli kartoittaa jokaisen haastateltavan oma kokemus tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman rehellisenä ja aito-

na.

Fenomenologisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan itseymmärrys. Tutkijan on tiedostettava, että hänen oma esiymmärryksensä, eli aiempi tieto tutkittavasta aiheesta, toimii kehyksenä, jonka läpi hän tulkitsee tutkittavan puhetta. Tutkijan tulee olla itsekriittinen ja refleктоiva koko tutkimuksen ajan ja näin arvioida omaa rooliaan tutkijana. Tutkijan tulee kyseenalaistaa tekemänsä tulkinnat ja tiedostaa mahdolliset ennakkokäsitykset, joita hänellä tutkittavasta aiheesta on. (Laine 2007, 34–35.) Pysin refleктоimaan raportissani kattavasti niitä ennakkokäsityksiä, joita minulla oli aiheeseen. Erityisesti haastattelurunkoa muodostaessa kiinnitin huomiota siihen, etteivät kysymykset ohjaisi haastateltavaa. On kuitenkin selvää, että omia ennakkokäsityksiään on mahdoton täysin tiedostaa ja niiden vaikutus tutkimustuloksiin on huomioitava.

Fenomenologisessa tutkimuksessa aineisto kerätään yleensä haastattelemalla, sillä näin saadaan parhaiten vastauksia haastateltavien kokemuksista. Haastattelukysymysten tulisi olla avoimia ja mahdollisimman vähän vastauksia ohjaavia. (Laine 2007, 37.) Haastattelurunkoni sisälsi laajempien aihealueiden lisäksi myös avoimia apukysymyksiä, jotka ovat saattaneet ohjata haastateltavien vastauksia omien ennakkokäsityksieni mukaisiksi. Suhtauduin avoimesti kaikkiin haastatteluissa esiin tulleisiin kokemuksiin ja refleктоin jälkikäteen tuntemuksiani erityisesti silloin, jos jokin haastattelussa esiin noussut teema yllätti minut.

Haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa se, kuinka laadukasta aineiston keruu on ollut. Käytin paljon aikaa haastattelurungon aihealueiden suunnitteluun ja kysymysten oikeanlaiseen muotoiluun. Valmistauduin haastatteluun ottamalla selvää hyvän haastattelijan ominaisuuksista sekä miten tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä haastattelutilanteessa. On tärkeää muistaa pysyä haastattelijana mahdollisimman neutraalina, sillä haastattelijan toiminnalla voi olla vaikutusta haastateltavan vastauksiin. Pyrinkin kommentoimaan haastateltavien vastauksia mahdollisimman vähän ja antamaan tilaa haastateltavan vapaalle kerronnalle, jotta aineisto olisi mahdollisimman todenmukaista.

Kunkin haastattelun aluksi tein haastateltavan kanssa sopimuksen haastatteluun osallistumisesta ja nauhurin käytöstä. Sopimuksesta (liite 3) kävi ilmi oikeanlaisen tutkimusetiikan mukaisesti haastateltavan suojaan liittyvät asiat sekä tutkimuksen tarkoitus. Ennen jokaista haastattelutilannetta testasin nauhurin toimivuuden ja varmistuin siitä, että mukamani oli muutama varaparisto nauhuria varten. Lisäksi pidin koko haastatteluprosessin ajan haastattelupäiväkirjaa, johonkin kirjasin ylös omia ajatuksiani ja huomioita haastattelutilanteista. Haastatteluiden edetessä kiinnitin huomiota etenkin siihen, että kaksi haastateltavista olisi kaivannut rauhallisempaa ja yksityisempää paikkaa haastatteluiden tekemiseen ja kokivat aiheesta puhumien julkisella paikalla vaivaannuttavaksi. Lisäksi haastattelutilanteisiin ja niissä keräämäni aineiston laatuun vaikutti kokemattomuuteni haastattelijana. Kaikissa opinnäytetyön vaiheissa kiinnitin erityistä huomiota haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseen: haastateltavien nimet korvattiin jo litteointivaiheessa koodeilla eikä opinnäytetyössä mainittu haastateltavien asuinpaikka, työpaikkoja tai muitakaan sellaisia tietoja, joista heidät saatettaisiin tunnistaa.

Työstäessäni aineistoa kiinnitin erityistä huomiota itsekriittisyyteen ja omista ennakkokäsityksistäni irtaantumiseen. Pyrin työssäni läpinäkyvyyteen sen suhteen millaisista ennakoasetelmista lähdin tutkimustani tekemään ja näin parantamaan tutkimukseni luotettavuutta. Aineiston kerättyäni etenin analysoinnissa aineistolähtöisesti ja raportoin kunkin vaiheen mahdollisimman selkeästi. Aineiston analysointi oli haastavaa, sillä aikaisempaa kokemusta minulla ei ollut ja aineistoni oli melko suppea. Lisäksi tutkimuksen laatuun vaikuttavana asiana tulee huomioida se, että suoritin opinnäytetyön viimeistelyn melko tiukalla aikataululla, jolloin aineiston analysoimiseen käytettävä aika jäi toivottua lyhyemmäksi. Vertailllessani lopullisia tutkimustuloksiani aiempien tutkimusten tuloksiin sain niihin kuitenkin vahvistusta ja näin katsonkin opinnäytetyön vahvistuvuuden toteutuneen ainakin niiltä osin.

Jokainen tekee kokemustensa perusteella oman tulkintansa tietyistä kohteesta, joten myöskään ihmisten kokemukset eivät ole koskaan täysin toistensa kaltaisia. Näin ollen käsitteet validiteetti ja reliabiliteetti eivät sovellu mittamaan tutkimukseni luotettavuutta. Niiden perustana on ajatus objektiivisesti mitattavasta todellisuudesta, kun taas tutkimukseni pohjautuu käsitykseen todellisuudesta sosiaalisesti rakentuvana. Validiteetti ja reliabiliteetti ovat käsitteinä syntyneet vastaamaan lähinnä määrällisen tutkimuksen tarpeisiin, ja siksi niiden paikkaa laadullisen tutkimuksen parissa onkin kritisoitu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136–137.)

Kun tutkimuskohteena ovat ihmisten kokemukset, on lähes mahdotonta saada kahdella eri tutkimuskerralla täsmälleen samoja tuloksia. Vaikka kokemukset eivät itsessään muuttuisi, vaikuttaa niistä kertomiseen esimerkiksi tutkimustilanne, lähiaikojen tapahtumat ja sen hetkinen mielentila. Tekemissäni haastatteluissa nousikin esille sellaisia kokemuksia, joissa lähipäivien uutisoinnin vaikutus näkyi. Huomioitavaa on myös se, että tutkimuksellani pystyn kartoittamaan vain haastateltavieni tiedostettuja kokemuksia. Ympäristön suhtautumisen merkitys vapaaehtoisesti lapsettomien elämässä voi osaltaan olla myös tiedostamatonta ja näin vaikeammin tavoitettavissa. Jos tarkoituksena on kuitenkin tarkastella sitä, onnistuinko tutkimuksellani vastaamaan annettuihin tutkimuskysymyksiin, katson validiteetin työssäni toteutuneen melko hyvin. Alun perin tarkoituksenani oli painottaa tutkimuksessani enemmän haastateltavien kokemuksia Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:stä. Naisista, jotka minuun olivat yhteydessä, vain harva oli kuitenkaan yhdistyksen varsinainen jäsen. Tämän vuoksi muutinkin tutkimuksen painottamaan enemmän naisten kokemuksia vapaaehtoisena lapsettomana olemisesta sekä siitä, miten se heidän elämässään näyttäytyy. Koska haastateltavani eivät olleet Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n jäseniä eivätkä he olleet kovin tietoisia yhdistyksen toiminnasta, jäi toinen tutkimuskysymys lähinnä kartoittamaan naisten mielikuvaa yhdistyksestä ja sen tarpeellisuudesta.

LÄHTEET

Annola, J. 2011. Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918. Tampereen yliopisto. Historiatieteen ja filosofian laitos. Väitöskirja.

Erola, J. & Räsänen, P. 2014. Johdatus sosiologian perusteisiin. Tallinna: Gaudeamus.

Helsingin sanomat. 2014. ”Näin meitä lapsettomia syrjitään”. Julkaistu: 13.2.2014. Luettu: 28.10.2014. <http://www.hs.fi/elama/a1392195311824>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Jouhkimo, T. & Kokki, R. 2000. ”Tämä on kahden aikuisen hemmottelusuhde.” Diskurssianalyysi vapaaehtoisesti lapsettomasta elämänpolitiikasta. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.

Korvajärvi, P. 2010. Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 183–196.

Kuivalainen, L. 2014. ”Kun haikaraa ei kutsuta kylään.” Tutkimuskohteena vapaaehtoinen lapsettomuus. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.

Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus, 28–45.

Lahikainen, A. & Pirttilä-Backman, A-M. 2000. Sosiaalipsykologian perusteet. Keuruu: Otava.

Lehtonen, J. 2005. Heteroita oomme kaikki? Kasvatuksen heteroseksuaalinen normi. Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Helsinki: Vastapaino, 62–86.

Merz, E-M. & Liefbroer, A. C. 2012. Attitudes about voluntary childlessness across Europe: The role of individual and cultural factors.

Miettinen, A. 2010. Voluntary or Involuntary Childlessness? Socio-Demographic Factors and Intentions among Finnish Men and Women aged 25–44
Finnish Yearbook of Population Research XLV 2010, pp. 5–24
Population Research Institute, Väestöliitto, Helsinki, Finland

Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2008. Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008. Väestöliitto. Helsinki: VL-markkinointi Oy.

Morell, C. M. 1994. Unwomanly conduct. The challenges of intentional childlessness. New York & London: Routledge.

- Morison, T. 2013. What to expect when you're not expecting: Child-freedom, social stigma, and online subjectivities. *Human and Social Development*.
- Nätkin, R. 1991. Siveettömät, itsekkäät, emansipeeratut. Teoksessa Nopola, S. (toim.) *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo?* Juva: WSOY, 11–26.
- Paajanen, P., Miettinen, A. & Jääskeläinen, M. 2007. Mielipiteitä ja näkemyksiä väestönkehityksestä, perheestä ja perheellistymisestä Suomessa 2002. *DIALOG - Population Policy Acceptance Survey/FINLAND*
- Puohiniemi, M. 2002. Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Vantaa: Limor kustannus.
- Rossi, L-M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 21-38.
- Saaristo, K. & Jokinen, K. 2004. *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.
- Sass, E. 2004. 2004. Re-constructing the image of the voluntarily childfree: An ethnographic exploration of media representation and the childless by choice. University of South Florida. Thesis
- Sulkunen, P. 2003. *Johdatus sosiologiaan. Käsitteitä ja näkökulmia*. Juva: WSOY.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Uotila, H. 1998. *Vapaaehtoinen lapsettomuus. Perinteet vastaan yksilöllistyminen*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry. 2014. Luettu 19.10.2014.
<http://vapaaehtoisestilapsettomat.fi/>.
- Veevers, J. E. 1980. *Childless by choice*. Toronto: Butterworths.
- Vidad, Felizon C., 2009. *Mental Health Professionals' Perceptions of Voluntarily Childless Couples*. Dissertations & Theses. AURA - Antioch University Repository and ArchivePaper 126.
- Vuori, J. 2010. Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa Saresma, T., Rossi, L-M. & Juvonen, T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 109-119.
- Vuorikoski, M. 2005. Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Helsinki: Vastapaino, 31-61.
- Väestöliitto. 2014. *Lapsettomuus*. Luettu 26.10.2014.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/syntyvyys/lapsettomuus/.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukutsu

Oletko sosiaali- terveys- tai kasvatusalalla työskentelevä vapaaehtoisesti lapseton nainen? Kiinnostaisiko Sinua kertoa omia kokemuksiasi siitä, miten päätökseesi pysyä lapsettomana on suhtauduttu ja millaisia asenteita olet kohdannut?

Olen sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia vapaaehtoisesti lapsettomilla naisilla on ihmisten suhtautumisesta heidän päätökseensä pysyä lapsettomina. Mielenkiintoni kohdistuu erityisesti sosiaali- ja terveysalalla sekä kasvatuksen parissa työskenteleviin naisiin. Opinnäytetyöni kautta Sinun on mahdollista välittää tietoa kokemuksistasi ja mahdollisista asenteista, joita vapaaehtoisesti lapsettomat saattavat Suomessa kohdata. Lisäksi tarkoitukseni on kerätä tietoa siitä, mitä Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n tarjoama tuki sen jäsenille merkitsee ja miten yhdistyksen toimintaa voisi mahdollisesti kehittää.

Pyydänkin Sinua ottamaan yhteyttä sähköpostitse osoitteeseen taru.huhtala@soc.tamk.fi, jos olet kiinnostunut keskustelemaan kokemuksistasi kanssani. Aineiston opinnäytetyöhöni tulen keräämään henkilökohtaisella haastattelulla, joka nauhoitetaan ja joka tulee kestämään arviolta noin 1,5 tuntia. Opinnäytetyön valmistuttua nauhoitettu aineisto hävitetään. Haastateltavan henkilöllisyys ei tule käymään ilmi opinnäytetyöstäni ja olen sitoutunut noudattamaan salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta.

Kysy rohkeasti lisätietoja!

Ystävällisin terveisin,

Taru Huhtala
sosiaalialan koulutusohjelma
Tampereen ammattikorkeakoulu
taru.huhtala@soc.tamk.fi

Liite 2. Haastattelurunko

Taustatiedot:

- Ikä: 25–29 / 30–34 / 35–39 / 40–44 / 45–49 / 50–54
- Asuinpaikka: Pääkaupunkiseutu / kaupunki / taajama / haja-asutusalue
- Koulutusala: Sosiaalia / Terveysala / Kasvatusala
- Asiakasryhmä: Lapset/ nuoret/ aikuiset/ vanhukset
- Naimaton / avioliitossa / avoliitossa / eronnut / muu

YMPÄRISTÖN ASEENTEET JA SUHTAUTUMINEN

1. Perhe, sukulaiset, ystävät & tuttavat/tuntemattomat

- Oletko joskus kokenut tarvetta jättää kertomatta päätöksestäsi pysyä lapsettomana? Miksi/miksi et?
- Miten päätökseesi pysyä lapsettomana on suhtauduttu?
- Oletko kohdannut tarvetta perustella päätöstäsi?
- Millaisia perusteluja ihmiset ovat olettaneet sinulla olevan vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla?
- Oletko kokenut painostusta/kannustusta äitiyteen? Jos olet, niin miten se on ilmennyt? Miten tällöin on perusteltu lasten hankkimista?
- Onko ihmisillä ollut ennakkokäsityksiä sinusta/elämästäsi johtuen siitä, että olet vapaaehtoisesti lapseton nainen? Jos on, niin millaisia?
- Onko ihmisten suhtautuminen päätökseesi vaihdellut riippuen elämäntilanteestasi? Jos on, niin miten?

2. Työelämä

- Oletko kertonut avoimesti päätöksestäsi pysyä lapsettomana? Miksi/miksi et?
- Miten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen suhtaudutaan mielestäsi sosiaali-, terveys- ja kasvatusalalla?
- Oletko kokenut painostusta äitiyteen? Jos olet, niin millaista?
- Koetko että tyypillisillä ”naisaloilla” on suurempi paine äitiyteen? Miksi?

- Koetko vapaaehtoisen lapsettomuutesi vaikuttaneen siihen miten sinuun suhtaudutaan työntekijänä? Jos kyllä, niin miten?
- Oletko kokenut joutuneesi epätasa-arvoiseen asemaan, esimerkiksi työpaikalla tai työtä hakiessasi, koska olet vapaaehtoisesti lapseton nainen?

3. Julkinen keskustelu

- Millaiseksi koet vapaaehtoisesti lapsettoman naisen aseman Suomessa? Miksi?
- Millainen kuva vapaaehtoisesti lapsettomista naisista annetaan ja miten aihetta käsitellään kokemuksesi mukaan mediassa (lehdistö, elokuva, radio, televisio, internet, sosiaalinen media, jne.)?
- Koetko median painostavan/kannustavan äitiyteen? Jos koet, niin miten?
- Miten vapaaehtoista lapsettomuutta käsitellään politiikassa?
- Millaisia ominaisuuksia olet kuullut yhdistettävän vapaaehtoisesti lapsettomiin naisiin?
- Koetko että vapaaehtoista lapsettomuutta pidetään tasa-arvoisena vaihtoehtona äitiydelle? Miksi/miksi et?
- Oletko huomannut suhtautumiseroja maaseudulla ja kaupungissa? Jos olet, niin millaisia?
- Miten suhtaudutaan mielestäsi yhtälöön ”vapaaehtoisesti lapseton hoiva-alalla”?

VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMAT RY

- Oletko Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n jäsen? Miksi/miksi et?
- Miten koet hyötyväsi Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n olemassaolosta?
- Millainen merkitys vertaistuella on Sinulle vapaaehtoisesti lapsettomana?
- Vastaako yhdistys tarpeisiisi vapaaehtoisesti lapsettomana naisena? Kehitysehdotuksia yhdistykselle?

Tuleeko mieleesi vielä jotain mitä haluaisit sanoa?

Liite 3. Sopimus haastatteluun osallistumisesta

Sopimus haastattelusta

Olen sosionomiopiskelija Tampereen ammattikorkeakoulusta ja teen opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia vapaaehtoisesti lapsettomilla naisilla on ihmisten suhtautumisesta heidän päätökseensä pysyä lapsettomina. Mielenkiintoni kohdistuu erityisesti sosiaali- ja terveysalalla sekä kasvatuksen parissa työskenteleviin naisiin. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää kokemuksia siitä, miten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen suhtaudutaan lähiverkostossa, työelämässä, palveluiden piirissä sekä yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja lisätä näin tietoisuutta vallitsevista asenteista, käsityksistä ja normeista. Lisäksi tutkimuksella kerätään tietoa *Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n* toiminnan merkityksestä haastateltaville. Aineisto opinnäytetyöhön kerätään teemahaastattelumuotoisena yksilöhaastatteluna.

Opinnäytetyössä noudatetaan ehdotonta luottamuksellisuutta ja haastattelijalla on vaihtolovelvollisuus koskien kaikkia haastattelussa esille tulevia asioita. Allekirjoittamalla tämän sopimuksen annan luvan haastattelun nauhoittamiseen ja käyttää siinä saatuja tietoja opinnäytetyössä siten, ettei henkilöllisyyteni haastateltavana käy ilmi. Tallennetut haastattelut käydään läpi vain haastattelijan toimesta ja ne tuhoaan opinnäytetyön valmistuttua.

Kiitos yhteistyöstä!

Taru Huhtala
Sosiaalialan koulutusohjelma

Paikka ja aika _____

Haastateltavan allekirjoitus

Nimenselvennys
